

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

UNDER MEDVERKAN AF

OSCAR ALIN, HUGO BLOMBERG OCH C. A. REUTERSKIÖLD.

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2: 00.

Observera prenumerationsanmälan å omslagets andra sida.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift hvars första nummer under den nya ledningen härmed öfverlämnas åt allmänheten har till uppgift att behandla statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamheten åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhällliga frågor af olika slag.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från samt *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof. J. ASK, kammarherren A. BEHRENCREUTZ, doc. S. CLASON, prof. B. H. DAHLBERG, prof. D. DAVIDSON, aktuarien I. FLODSTRÖM, doc. C. HALLENBORFF, prof. grefve G. K. HAMILTON, prof. R. HERMANSON (Finland), aktuarien K. KEY-ÅBERG, doc. R. KJELLÉN, d:r JOHAN LEFFLER, lektor J. F. NYSTRÖM, skriftställaren E. SVENSÉN, lektor A. SÖDERBLOM, prof. L. STAVENOW, aktuarien G. SUNDBÄRG, bankofullmäktigen R. TÖRNEBLADH, doc. O. VARENIUS, doc. K. WICKSELL, kammarrättsrådet J. ÖSTBERG m. fl.

Tidskriften kommer att hädanefter under medverkan af proff. O. ALIN, och H. BLOMBERG samt doc. C. A. REUTERSKIÖLD, redigeras af undertecknad med biträde af fil. lic. L. WIDELL och fil. kand. SIGURD HANSSON såsom redaktionssekreterare, af hvilka den sistnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrättsrådet O. BODIN, kanslirådet D. EKELUND, öfverdirektören grefve H. HAMILTON, byråchefen A. HAMMARSTRÖM, expeditionschefen C. F. HOLMQVIST, sekreteraren i kommerskollegium C. MALMÉN och kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften har hittills utkommit i 3 häften om året om sammanlagdt 15 tryckark. Redaktionens önskan och förhoppning vore att kunna öka antalet till 5 häften om året omfattande minst 20 ark, detta dock beroende af den uppmuntran allmänheten genom ökad prenumeration visar företaget. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 60 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

P. Fahlbeck.

Kielerfredens Artikel IV.

Af

Professor Pontus E. Fahlbeck.

Fjerde artikeln af fredstraktaten i Kiel den 14 januari 1814. Pröfning af en af Herr Presidenten Hans Forssell utförd »Rättshistorisk kontrollanalys» af *Oscar Alin*, Sthm 1900.

Det är ett märkvärdigt öde, som träffat Kielerfredens fjärde artikel. I nära femtio år efter dess tillkomst hvilade den tyst och obemärkt bland öfriga grundstenar uti den svensk-norska unionens byggnad. Sedan dess har den tagits ut och synats på alla kanter för att omsider blifva en hörnsten icke, såsom den var ämnad, uti unionen, utan för kontroverserna uti den af Norge väckta konflikten mellan de båda rikena. Ty ehuru denna konflikt är af rent politisk natur, har den ej kunnat undvara stödet af rättsliga skäl. Hvarje politisk åktion åberopar rättsgrunder, om sådana finnas, eller konstruerar dem, om de saknas, men undvara dem kan den ej. Ty huru påstridiga de politiska partierna må vara, så försumma de dock sällan att draperas sig uti rättens skyddande förklädnad. Sålunda hafva äfven de politiska sträfvanden, som sedan några årtionden tillbaka gripit en del af det norska folket, åberopat rättsskäl och bland dessa i första hand Kielerfredens artikel IV, i det att man däråt gifvit en annan tolkning, än den som tidigare kom densamme till del. Medan man intill 1860-talet utan vidare ansåg, att nämnda artikel stipulerade Norges öfverlåtelse till Sverige, framkom under ståthållarstriden en annan uttydning af densamme, nämligen att öfverlåtelsen skett icke till Sverige

eller Svenska kronan utan till Konungen af Sverige personligen d. v. s. till Karl XIII och hans efterträdare på svenska tronen.

Ehuru denna tolkning af nämnda artikel först såg dagen i Norge och efter hand där blifvit en politisk trossats, är det dock icke norske utan svenske vetenskapsmän, som gifvit den det faste, som den öfver hufvud kunnat få. Det var Rydin, som först sökte bereda densamma ett sådant i sitt 1863 utgifna arbete *Föreningen mellan Sverige och Norge*; och det är Forssell, som 1895 uti *Nytt Juridiskt Arkiv* emot Alin's kritik af nämnda tolkning såsom våldförande sig på traktatens anda och mening samt det diplomatiska språkbruket sökt energiskt åter häfda densamma. Detta förhållande förtjenar att beaktas, att det är svenske män, som på detta sätt ridderligt fört Norges talan i dess tvist med Sverige. De norske rättslärde hafva med undantag af Aschehoug, den främste ibland dem, endast sagt ja och amen till den af de nämnda svenske författarne gifna bevisföringen. Hvarken Aubert, Getz eller Morgenstjerne hafva annat gjort än troget accepterat densamma. För närvarande är denna tolkning af fjärde artikeln i Kieltraktaten som sagdt vorden en trossats i Norge, till hvilken både höger och venster blindt bekänna sig. Ty på den såsom på en hörnsten hvilar till god del den specifikt norska uppfattning af unionens tillkomst, hvilken utgör den behöfliga rättsgrunden till de politiska önskningarne och sträfvandena. Emellertid har ingen af de utländske lärde som sysslat med den svensk-norska frågan, professorerna Bernatzik, Schäfer och Seidler, oaktadt deras uttalanden i öfrigt äro allt annat än partiska för Sverige, dristat sig antaga, att Norge i Kielfreden af Danmark afträddes icke till Sveriges krona utan till den svenske konungen personligen.

På denna punkt stod den *vetenskapliga* diskussionen i denna sak — den politiska och därpå grundade populära doktrinen rör oss ej här — när nu åter prof. Alin uti ofvan anförda skrift upptog den af president Forssell kastade stridshandsken och förde kontroversen, som jag tror, till ett ändgiltigt slut. Visserligen hade redan genast vid den Forssellska uppsatsens framträdande densamma underkastats kritik, och dess utläggningar framgångsrikt bemötts från flera håll, men det fullständiga vetenskapliga svaret har nu först kommit. Det har gifvits af samma hand, mot hvilken

uppsatsen i fråga var riktad. Innan jag närmare inlåter mig på detta prof. Alins svar, skall jag med ett par ord i minnet återkalla de omständigheter, hvarpå hela striden hvilat och hvarom den rör sig.

Den omstridda fjärde artikeln lyder i öfversättning sålunda ¹⁾:

»H. M. Konungen af Danmark afsäger sig oåterkalleligen och för beständigt så väl för sig som för sina efterträdare till Danska tronen och riket till förmån för H. M. Konungen af Sverige och hans efterträdare till Svenska tronen och riket alla sina rättigheter och anspråk på konungariket Norge, nämligen följande biskopsdömen och stift: Christiansands, Bergenhus, Akershus och Trondhjems med Nordlanden och Finnmarken, ända till gränserna af Ryska riket;

dessas biskopsdömen, stift och provinser, som innefatta hela konungariket Norge med alla invånare, städer, hamnar, fästningar, byar och öar vid alla detta rikets kuster (med undantag af Grönland, Färöarne och Island) skola med alla sina förmåner, rättigheter och afkastningar hädanefter under full eganderätt och suveränitet *tillhöra H. M. Konungen af Sverige och utgöra ett konungarike förenadt med Sveriges rike (appartiendront désormais, en toute propriété et souveraineté, à S. M. le Roi de Suède et formeront un Royaume réuni à celui de Suède)*;

till den ändan lofvar och utfäster sig H. M. Konungen af Danmark på det mest högtidliga och förbindande sätt så väl för sig som för sina efterträdare och för hela Danmarks rike att aldrig göra något anspråk, vare sig direkt eller indirekt, på konungariket Norge eller något af dess biskopsdömen, stift, öar eller områden, hvilkas alla innevånare härmedelst och i kraft af ofvannämnda afsägelse äro lösta från den tro- och huldhetsed, som de aflagt till Danmarks Konung och Krona».

Huru är det nu möjligt, kan man fråga, att någon, som öfver hufvud sett diplomatiska aktstycken och känner deras språkbruk, kan uttyda denna artikel tagen för sig på mer än ett sätt, eller så att uti densamme Danmark till Sverige afträder Norge? Det står

¹⁾ Öfversättning efter Alin, *anf. arbete*.

visserligen icke Danmark och Sverige utan »H. M. Konungen af Danmark» och »H. M. Konungen af Sverige». Men *verba valent sicut nummi*. Statscheferna såsom de handlande personerna nämnas i stället för de stater, i hvars nämn de handla. Detta är det intryck, som läsningen af artikel IV i första hand ovilkorligen ger. Och går man till traktatens öfriga artiklar, så får man den fullaste bekräftelse på att detta språkbruk i densamma upprepade gånger användts. Sålunda afträder uti artikel VII »H. M. Konungen af Sverige» till »H. M. Konungen af Danmark» hertigdömet Svenska Pommern och furstendömet Rügen, likaså enligt en särskild tilläggartikel betalar »H. M. Konungen af Sverige» till »H. M. Konungen af Danmark» 1,000,000 Rdl. Sv. Bco och så öfver allt, artikel för artikel. Å andra sidan använder traktaten på flerfaldiga ställen direkt uttrycken »stater» (Inledn. och art. 1), »Danmarks konung och krona», »Sveriges konung och krona» (art. 4 och 7), »de Höga makterna» (art. 20), »Konungariket Sverige» och »Konungariket Danmark» (art. 23) som beteckningar för de båda fördragslutande parterna. Slutligen talas kort och godt i art. 25 om »Norges afträdelse till Sverige». Tolkar man sålunda den fjärde artikeln efter traktatens eget språkbruk, så kan man omöjligt däraf få ut annat, än att H. M. Konungen af Sverige i densamma betyder Sveriges krona och svenska staten.

Tillkomme för den skull ingen särskild omständighet, skulle endast den gröfsta okunnighet kunna tolka ifrågavarande artikel IV så, att genom den Norge afträddes till svenske konungen personligen, icke till Sveriges krona. Som man lätt kan tänka sig, föreligger emellertid en dylik omständighet; och det är den, som utgör den motsatta tolkningens stödje- och angreppspunkt. De uti artikeln ofvan kursiverade orden hafva tillkommit genom en ändring uti de både från dansk och svensk sida föreslagna koncepten. Uti det danska lydde motsvarande stycke i originalets text helt summariskt sålunda: *Cession immédiate de tout le Royaume de Norvège à la Couronne de Suède, moyennant une proclamation etc;*

och uti det från Stockholm af de svenske underhandlarne medförda konceptet hette det: *Ces Baillages etc. etc. appartiendront désormais en toute propriété et souveraineté au Royaume de Suède, et lui restent incorporés.*

På Karl Johans tillskyndan ändrades nu detta till de ofvan angifna uttrycken: (*appartiendront en toute propriété et souveraineté*) à *S. M. le Roi de Suède et formeront un royaume réuni à celui de Suède*. Däremot bibehölls uti art. VII de med de nyss anförda likformiga uttrycken om Pommerns afträdelse till konungariket Danmark att därmed införlifvas. Det är denna ändring, hvarigenom orden *royaume de Suède* utbyttes mot *S. M. le Roi de Suède*, som förmenas hafva gifvit artikeln ett helt annat innehåll i afseende på det handlande och mottagande rättssubjektet. Prof. Alin hade tolkat denna ändring såsom en språklig följd och en alldeles likgiltig sådan utaf den andra förändring, som i den ursprungliga texten företogs, då orden: *et lui restent incorporés* utbyttes mot: *et formeront un Royaume réuni à celui de Suède* — en förändring som onekligen var af den största betydelse för Norges blifvande förhållande till Sverige. Annorledes den motsatta sidan och nu senast president Forssell. Han vill ej inrymma väljudet någon plats vid stiliseringen af dessa viktiga dokument och betraktar nämnda första ändring som en allt annat än likgiltig sak. Han tillägger densamma en väl så stor betydelse som den senare, i det att han, som sagdt påstår, att härmed ett annat rättssubjekt framträder, den svenske konungen personligen i stället för Sveriges krona. Det är en kolossal scenförvandling, som alltså med denna ändring skulle hafva ägt rum. Öfver allt i de föregående liksom i de efterföljande artiklarne uppträder konungen af Sverige i egenskap af statschefen, som handlar i det svenska folkets namn. I denna fjärde artikel skulle nu plötsligen en förvandling hafva skett i och med nämnda redaktionsändring och en helt annan person uppträda. Det vore ett fulländadt teaterkonststycke med den olikheten likväl att, medan på scenen förvandlingen visar sig uti en ny yttre gestalt hos den uppträdande personen, står denne här kvar i fullkomligt samma skepnad, som han bär uti styckets öfriga delar. Ty icke med en bokstaf förråder texten, att »H. M. Konungen af Sverige» här är en annan än i traktatens andra artiklar. Månne ej det är att tilldela denna obetydliga förändring en nästan öfvernaturlig verkan? Det är väl sannt, att man hör talas om diplomatiska konststycken, men detta vore förvisso ett *qui pro quo* utan like. I verkligheten är det icke heller textändringen som sådan, som tillägges bevis-

kraften vid tolkningen af ifrågavarande ord. Den sökes, som naturligt är, på ett helt annat håll, nämligen uti *det diplomatiska språkbruket* uti liknande fall. Redaktionsändringen är endast som en dörr, som öppnar sig för den egentliga bevisföringen, utläggningen af nämnda språkbruk. Åt denna utläggning ägnar ock Forssell det mesta af sin undersökning.

I sin kritik af Alins tidigare framställning utgår han från den grundsatsen, att konstaterandet af det diplomatiska språkbruket och därmed ock tolkningen af förevarande uttryck bör göras under jämförelse allenast med likartade aktstycken samt vidare sådana, som voro för vederbörande kanslier och underhandlare kända, och inskränker i följd däraf materialet för jämförelsen till svenska freds- och förbundstraktater före 1814. Och genom att granska dessa ända från den i Varberg år 1530 mellan Sverige och Danmark afslutna traktaten kommer han till det resultatet, att öfverallt uti de artiklar, som handla om de kardinala punkterna, nämnes icke blott H. M. Konungen af Sverige med eller utan tillägget af hans efterträdare på svenska tronen utan tillika *Sveriges rike* eller *Sveriges krona*. Sedan sålunda det diplomatiska språkbrukets uttryck för svenska staten i liknande fall blifvit vederbörligen konstateradt, följer slutsatsen, att då i Kielerfredens art. IV ett annat uttryck förekommer och detta därtill insatts i st. f. den öfliga beteckningen, så måste meningen vara en annan och frasen »H. M. Konungen af Sverige» i detta särskilda fall betyda icke, såsom ofta eljest är vanligt, statschefen d. v. s. Sveriges krona, utan konungen personligen.

Det är uti denna slutkedja, som Alins ofvan anförda skrift griper in. Och ingreppet är väsentligen af metodologisk art, nämligen rörande jämförelse- och induktionsmaterialets omfång och beskaffenhet. Professor Alin opponerar sig emot att begränsa detta till allenast cessions- och renuntiationsartiklarne samt ingressen eller första artikeln uti de anförda freds- och förbundstraktaterna, och detta såsom det synes med rätta. Ty det finnes ingen anledning att tro, att icke de benämningar på de handlande rättssubjekten, som förekomma i andra artiklar af samma traktater, lika riktigt återgifva desamma, ej heller att benämningarne skulle vexla efter innehållet uti de handlingar, som omtalas, afträdelser,

subsidiegifvande, förbund o. s. v. Vidare anmärker Alin med fog, att det är bestämdt oriktigt att som bevismaterial framdraga svenska traktater från 1500- och 1600-talen, om hvilkas ordalydelse de svenske underhandlarne och särskildt Karl Johan säkert icke hade en aning. Slutligen anför han, att om man vill begränsa materialet till svenska freds- och förbundstraktater, man billigtvis bör medtaga alla från den *terminus a quo* i tiden, som kan synas lämplig. I det att nu Alin tillämpar dessa principer för induktionsmaterialets framställande och dessutom bifogar en del liknande dokument från samma och nästföljande år, 1814 och 1815, vinner han ett bevisningsmaterial för denna frågas afgörande, som väl må nämnas förkrossande.

Visserligen kan, synes mig, ur metodologisk synpunkt den anmärkningen göras äfven mot Alins framställning, att materialet för det diplomatiska språkbrukets framställande kunde hafva på litet annat sätt afgränsats. Uppenbart är nämligen, att utom de svenska traktater, som må förutsättas hafva varit af det svenska kansliet eller af de svenske underhandlare kända, äfven de för Karl Johan bekanta traktaterna, vare sig svenska eller andra, kunnat tjäna såsom mönster vid Kielstraktatens redaktion och alltså förmå afgifva vitsord om det däruti förekommande språkbruket. Sistnämnda fordran i afseende på induktionsmaterialets bestämmande synes vara så mycket mer på sin plats, som redaktionen af de omstridda uttrycken berodde just på Karl Johans personliga ingripande. Emellertid kan häremot invändas, att i sak betyder det intet, hvad Karl Johan personligen må hafva förstått med dessa ord, eftersom icke han utan Sverige slutit fördraget. Men till detta återkommer jag nedan. Jag vill här endast tillägga i anslutning till prof. Alins ofvan anförda skrift, att med densamma frågan om det diplomatiska språkbruket i förevarande fall, oafsedt nyss nämnda invändning angående materialet, synes mig vara vetenskapligen utdebatterad. »H. M. Konungen af Sverige» betyder uti fjärde artikeln af Kielersfreden »Sveriges krona» enligt det öfliga diplomatiska språkbruket lika väl som efter traktatens egen terminologi. Det blir det sanningsenliga facit af denna från båda sidor med stor talang och mycket skarpsinne utfäktade historiskt-diplomatiska språkstrid.

Emellertid kan den föreliggande tvisten rörande det mottagande rättssubjektet i Kielerfredens fjärde artikel behandlas och afgöras på helt annat sätt än allenast såsom en språkfråga. Man kan till en början betrakta saken ur allmänt politisk synpunkt och med hänsyn till dess eventuella följder i ena och andra fallet; och den betraktelsen ger ett icke mindre tydligt svar än undersökningen om det diplomatiska språkbruket. Antagom sålunda, att den nya tolkningen af denna artikel vore riktig, och att sålunda »H. M. Konungen af Sverige» i förevarande artikel betyder Karl XIII personligen och hans efterträdare på svenska tronen, huru underbar blir då ej tidens hela historia. Sverige hade 1812 och 1813 med Ryssland, England och Preussen slutit förbund mot Frankrike och dess allierade Danmark på vilkor, att Norge tillförsäkrades detsamma för evärdliga tider *comme partie intégrante*. I öfverensstämmelse med dessa traktater sände Sverige en stor truppstyrka till Tyskland, hvilken tog verksam del uti striden mot Napoleon. Därefter förde det ensamt krig mot Danmark samt tvang detta land till freden i Kiel och afträdelse af Norge. I gengäld häremot afstod Sverige sina två tyska provinser, Pommern och Rügen, samt betalte 1 million Rdl. Sv. Bco. Slutligen för Sverige ännu ett krig, mot Norrmännen som ej ville foga sig uti Kielerfredens bestämmelser. Alltså Sverige hade fört tre krig, afstått två provinser och betalt penningar därtill — icke för sin egen räkning utan för konungen personligen. Det vill den svartaste kolartro till för att få slikt i sig. Men orimligheternas klimax är ännu icke uppnådd. Det fordras de norske rättslärdes och partimännens oförskräckthet att nå den. Ty hörom, hurudana följderna af det ofvan gjorda antagandet jämte visserligen åtskilliga andra, ej mindre apokryfiska, vidare äro. Enär Norge i Kielerfreden afträdde till Karl XIII personligen, afslöts i enlighet härmed konventionen i Moss å svensk sida icke i Sveriges namn utan för konungens räkning, och likaså förhandlades om Karl XIII:s erkännande som Norges konung samt om grundlovens godkännande icke å Svenska kronans vägnar utan å konungens personligen; och skulle i följd häraf mellan rikena Sverige och Norge intet rättsligt förhållande existerat före Riks-

aktens antagande 1815¹⁾. Men riksaktens upprättande ingick icke uti de ursprungliga planerna. Tanken derpå uppkom först senare i svenska riksdagens konstitutionsutskott följande år. Nämnda akt kan därför betecknas blott som en lycklig tillfällighet, hvilken enligt tillfälligheternas natur lika väl kunnat uteblifva som komma till stånd. I förra fallet hade då aldrig en union mellan Sverige och Norge inträdt — trots de tre krigen, som Sverige i sådant syfte fört och trots de offer af land och penningar, som därför gjorts. Om någonsin kan här sägas, att konklusionerna — för öfrigt i och för sig fullt riktiga — slå ihjäl sina premisser.

Till alla dessa orimligheter gör sig emellertid Forssell icke skyldig. Han söker fastmer undvika dem genom en hypotes, att med H. M. Konungen af Sverige här icke förstås Karl XIII personligen utan *konungapersonen*, den svenske konungen in abstracto. Men denna hypotes är icke hållbar. Mot densamma kan till en början invändas, att texten på intet sätt antyder tillvaron af så subtila distinktioner icke ens genom det uttryck, som väl i sådant fall ej bort på detta ställe saknas, «och för hans efterträdare på svenska tronen». Men vidare undgår man ej genom ett sådant antagande de nyss skildrade konsekvenserna, ty konungen såsom den ena statsmakten — om man vill så förklara Forssells konungaperson — kan enligt svensk statsrätt icke mer än konungen personligen utföra de honom sålunda tillagda handlingarne eller uppträda såsom själfständigt rättssubjekt i förevarande fall.

Härmed föres jag emellertid öfver till ännu ett annat betraktelsesätt af hela denna sak, nämligen det *inre statsrättsliga*, i jämförelse hvarmed enligt min mening alla andra äro underordnade. Det har i själfva verket städse utgjort min förvåning, att denna fråga om Kielerfredens fjärde artikel behandlats från alla möjliga yttre synpunkter, till hvilka äfven måste räknas Karl Johans «innersta tankar», som också åberopas, men icke från den här allt bestämmande svenska statsrättens. Man har sålunda uppehållit sig vid hvad de omstridda uttrycken enligt diplomatiens språkbruk kunde betyda, i stället för att tillse, hvad de enligt svensk statsrätt måste betyda. Ty den saken bestämmes endast och allenast

¹⁾ Se Morgenstierne, *Den unionelle Ret*, s. 12 f.

utaf Regeringsformen af 1809. För att inse detta behöfver man blott för sig klargöra, hvem det juridiskt sedt rör, huruvida det i artikel IV mottagande rättssubjektet är Sveriges konung såsom statschef eller konungen personligen, och hvem som däröfver äger att bestämma. Månne konungen af Danmark? Helt visst icke, då det för honom var och måste hafva varit likgiltigt, till hvem, Sverige eller Sveriges konung, han nödgades afträda Norge, liksom han icke heller hade någon makt att däröfver afgöra. Det var för öfrigt icke han, som påkallade den skedda omredigeringen. Månne då Norge kan betraktas som mellankommande part härvid, hvilken ägt bestämma öfver det mottagande rättssubjektet? Omöjligt, eftersom detta land var objekt för förhandlingarne, icke medverkande subjekt. Återstår Sverige, som ensamt däraf beröres och som ensamt enligt sin inre rätt afgör, hvem och hvad det rättssubjekt är, som gifver och tager i denna förhandling. Det är med andra ord en inre statsrättslig, icke en yttre folkrättslig fråga, hvem som är rättssubjektet på svensk sida. Det är en affär utslutande emellan svenska folket och dess konung, öfver hvilken allena den bestående författningen afgör.

Spörsmålet blir alltså det, hvad bjuder eller hvad tillåter Regeringsformen af 1809 och rikets öfriga grundlagar i detta fall? Kan enligt dem den svenske konungen med användande af rikets maktmedel och i dess namn för sig personligen förvärfva en annan krona? Fallet är icke förutsedt och därför icke särskildt omnämndt. Blott stadgas i RF. § 58 om mycket mindré ting, mottagande af subsidier: «skulle genom traktater med främmande makter några medel riket tillflyta, skall för dem på lika sätt (för riksdagen) redovisas»; och likaså heter det i S. O. § 8 ännu mera på sak: «Prins af kongl. svenska huset må ej, utan Konungens och Rikets Ständers samtycke, blifva regerande furste af utländsk stat vare sig genom val, arf eller gifte. Sker annorlunda, vare han och hans efterkommande ej berättigade att succedera till svenska tronen». Men att det ofvan nämnda fallet ej särskildt upptagits i RF. beror därpå, att något sådant ligger fullständigt utanför den rättsåskådning, på hvilken den svenska författningen är byggd och i alla tider hvilat. Icke ens under de båda skedena af enväldsstyrelse har en så-

dan uppfattning kommit fram, att konungen för sig personligen eller ens konungamakten 'såsom institution kunde tillegna sig ett krigs frukter. Grundsatsen *l'état c'est moi* har aldrig gällt i Sverige; och man kan för öfrigt ifrågasätta, huruvida den äfven i Ludvig XIV.s mun kan hafva haft en så vidtgående betydelse. I sjelfva verket måste man gå tillbaka till den medeltida feodalrätten, då suveräniteten betraktades som ett privaträttsligt institut, för att träffa på en rättsåskådning, som skulle svara emot den tolkning af Kielerfredens fjärde artikel, som härvid göres gällande. Ty denna tolkning hvilar på en privaträttslig uppfattning af de handlingar som där försiggingo, en uppfattning, som är för den nyare tidens statsrätt i allmänhet främmande, men som i Sverige under ingen tid ägt heniul. Sannerligen jag förstår, huru de högt aktade män, som understödja förenämnda tolkning, kunnat undgå att taga denna sida af saken i betraktande. Här man ej betänkt, att det är absolut oförenligt med svensk statsrätt, att konungen personligen mottager de i krig vunna fördelarne? Eller kan man tro, att de här medverkande personerna voro okunnige härom — Karl XIII, hvilken fem år förut efter att hafva sett sin brorson afsättas och föras i landsflykt som gäfvat mottagit kronan af det svenska folket; eller Karl Johan, som på samma sätt erhållit successionsrätten till densamma; eller de svenske underhandlarne, hvilka vid först nämnda tillfälle stått bland Riksens Ständer och med dem förklarar: «Vi efterskrifne Svea Rikes Ständer — göra veterligt: att vi svenska folkets fullmäktige inträdt i rättigheten, att sjelfve genom upprättande af en förändrad statsförfattning, för framtiden förbättra fäderneslandets belägenhet. Alltså hafve vi — öfverenskommit och belevat» —? ¹⁾). Det är den verkliga suveränens röst, som höres tala i dessa ord, och hans bud äro lag för både konung och undersåtar. Men lika litet som man glömmar, att man har jorden under fötterna, lika litet kan en statsman förgåta den lagliga grund, på hvilken hans handlingar hvila. Och förgäter han det, så begår han själf en olaglighet, för hvilken han är straffskyldig, medan hans handlingar ändock intet annat förnä,

¹⁾ Inledning till RF.

än hvad landets författningsenliga rätt bjuder. Den enda tillåtlige uttydningen af Kielerfredens fjärde artikel i afseende på det mottagande rättssubjektet är således att finna uti — *Sveriges Rege- ringsform*; och huru den följaktligen kommer att lyda, är själfklart ¹⁾.

* * *

Det kunde vara öfverflödigt att vidare orda om denna sak, då intet ordande kan rubba det själfklara statsrättsliga faktum, att Sveriges konung i förevarande fall endast kunnat handla i Svenska folkets namn. Som emellertid det spørsmålet alltjämt kvarstår, hvarför Karl Johan företog den omskrifna ändringen uti de svenska och danska koncepten, vill jag ej underlåta att nämna några ord äfven därom, huru ringa vikt än må ligga däruppå.

Den i fjärde artikeln gjorda redaktionsändringen omfattar, såsom ofvan angafs, tvenne sådana till innehåll och betydelse vidt skilda. Genom den sista utbyttes orden *et lui resten¹⁾ incorporés* mot *formeront un royaume réuni à celui de Suède*. Denna ändring innebar visserligen långt ifrån allt det, som den sedan i följd af det norska folkets modiga uppträdande kom att uttrycka. Men den var i alla fall af stor betydelse, redan då den skedde. De sex norska stiftet skulle icke som provinser inkorporeras uti Sverige utan förblifva ett särskildt rike förenadt med Sverige. Prof. Alin menar, att anledningen till denna ändring är att söka däruti, att Norge under den danska tiden utgjort en administrativ enhet som alltjämt borde bibehållas (anf. arb. sid. 87 f.). Möjligen har detta något inverkat härvid, men sannolikare synes mig vara, att skälet eller skälen för densamma voro af politisk natur. Ett sådant var, att Karl Johan gifvit England löftet att med största möjliga skonsamhet genomföra föreningen (Alin, anf. arb. s. 124). Ett annat har troligen varit, att han på detta sätt ville vinna Norrmännen för den blifvande föreningen. Slutligen må väl till-

---

²⁾ Den invändning mot detta resonnemang, som möjligen kunde hemtas från affären med Guadeloupe och lösepenningen för densamma, saknar all halt, enär den konungahuset isammanhang med nämnda affär tillerkända årliga räntan (300,000 kr.) är intet annat än en af Ständerna godvilligt och tacksamt gifven nationalgåfva för de stora tjänster, som Karl Johan gjort landet. Se för öfrigt härom Alin, *anf. arb.*, s. 112 ff.

låtas den gissningen, att de störståtliga löften, som Karl Johans höge vän, Alexander I, 1809 gifvit finnarne, att han för framtiden ville upphöja dem bland nationernas antal och mera dylikt, stått såsom ett föredöme, hvilket manade till efterföljd.

Den andra af de båda ändringarne, den här behandlade, på hvilken ödslats så mycken lärdom och så mycket skarpsinne, och som alltjemt räknas som en hörnsten uti de norska lärorna om unionen, är i sig sjelf af rakt ingen betydelse och har för sin tillkomst att tacka endast obetydliga eller rent af tillfälliga anledningar. Troligast synes mig vara, såsom Alin antager, att stilistiska hänsyn orsakat densamma. Eljest är det tillfälligheten, som här spelat de lärde ett spratt.

* * *

Såsom ofvan nämndes, anser jag denna strid om betydelsen af Kielerfredens fjärde artikel vetenskapligt sedt avslutad. Att dess anledning, den oriktiga tolkningen af nämnda artikel, därmed skulle utmönstras äfven ur den praktiska politikens strategi, är icke troligt. Denna tolkning utgör en alltför viktig del af den rättskonstruktion, hvarmed de politiska önskningarne inom norska folket såväl i egna som utanför ståendes ögon vilja kläda sig, för att så skulle ske. Märkvärdigt synes endast vara, att norske rättslärde af rang såsom Morgenstierne och de båda andre ofvan nämnde kunnat omfatta denna oriktiga tolkning. Men förklaringen häraf och på samma gång deras ursäkt är, att de blott följt framstående svenske vetenskapsmän i spåren, och vidare att bakom dem stått och står en stark folkmening, hvars inflytande äfven vetenskapens män sällan förnä undandraga sig. Säkerligen kommer dock den tid, då nämnda oriktiga tolkning såväl som hvarjehanda andra mera grundade utläggningar rörande unionens tillkomst och rättsgrund, hvilka nu lika ifrigt åberopas, varda af sina egne förkämpar öfvergifna. Det kommer att gå med dessa tolkningar och utläggningar — sans comparaison i öfrigt — som med den beryktade böhmiska s. k. Drottningboken, ett falsarium från början af århundradet utfördt i afsigt att därmed stödja checkernas nationella rörelse. Sedan den nu gjort sin tjänst och de afsedda ändamålen uppnåtts, vill ingen vidare veta utaf den. Så lär ock inträffa med de historiska konstruktioner rörande unionens tillkomst, hvilka från norsk sida anföras såsom rättsliga grunder för deras sträfvanen att omgestalta unionsförhållandet. Ty bakom dessa sträfvanen i den form, hvori de hos norska venstern förekomma, finnes ingen rättsgrund. Deras grund är det norska folkets lifsutveckling, sedan föreningen kom till stånd — och det kan väl vara grund nog — men rättsgrunder för desamma finnas icke. De äro alla uppkonstruerade.

Att norska folkets utveckling gått i en mot unionen afvåg riktning är i och för sig i hög grad beklagligt. Ty denna utveckling bär icke med utan mot de stora tidsrörelser, som bestämma öfver folks och staters framtida öden. Dessa rörelser föra nämligen till folkens samling icke till deras söndring. Det i nyaste tid framträdande nationalitetssträfvandet, när det icke för till enande såsom uti Italien och Tyskland, är en motrörelse, som väl kan för en tid förvillan rörande utvecklingens egentliga riktning; men den blir jämförelsevis kortvarig och uppgår snart uti den allmänna tidsströmningen, hvars mål är stora välden och folkens sammanslutning. Synnerligast för små närsläktade folk som svenskar och norrmän bär den nu så fruktade «samröringen», icke söndringens politik, löftet om framtiden uti sig. — Men nästan lika beklagliga som denna det norska folkets utveckling äro de sätt och vägar, på hvilka nämnda utveckling gent emot broderfolket gifvit sig tillkänna. Ty de vägarne hafva mestadels varit den påstådda rättens och advokatytrens. Däraf har åter följt från svensk sida ovilliga svar på de gjorda framställningarne. Rättsanspråken hafva väckt ett motstånd, som säkerligen i annat fall icke skulle förekommit. På sådant sätt har det ena felgreppet framkallat det andra. Äfven fel af annat slag mot unionens grundtanke, de båda folkens sammanslutning, hafva begåtts och det från ömse sidor, svensk såväl som norsk. Härigenom hafva de i stället för att allt mer närma sig hvarandra, blott aflägsnat sig det ena från det andra, och värst af allt en misstämning emellan de båda folken alstrats, som är *contra naturam*. Ty huru än rättsförhållandet mellan Sverige och Norge är eller blir gestaltadt, blifva dock i all tid de båda folken hänvisade på hvarandra för upprätthållande af sin själfständighet. Detta enkla faktum bör vara till fylles för att öfvertyga alla både norrmän och svenskar, å ena sidan att vi måste hålla ihop, å den andra att vi måste ha fred och sämja inbördes. Huru den senare skall uppnås, utan att det förra äfventyras, är ej stället att här diskutera. Blott det må sägas, att icke vinnes det målet genom vare sig lärda eller olärda kontroverser liknande den, för hvilken i denna uppsats redogjorts.

Några skolstatistiska data.

Af

Docent **Olof Örström.**

Kostnadsfri undervisning vid statens allmänna läroverk och en storartad enskild frikostighet mot fattiga, begåfvade ynglingar har sedan århundraden förekommit i Sverige. Redan ur vår äldsta skolstadga af år 1570 finner man, att det var brukligt, att fattiga elever fingo sig anvisade socknar, i hvilka de under ferierna gratis underhöllos och från hvilka de äfven ofta erhöilo medel för att fortsätta vid skolorna under det kommande läsåret. Karakteristiskt och belysande för den svenska uppfattningen af de allmänna läroverken är det uppseende och den kritik, som följande paragraf i 1820 års skolordning ådrog sig: «Ingen må i offentlig skola antagas, som icke för dess rektor kan styrka, att han genom egna tillgångar eller andras understöd kan uppehålla sig vid läroverket». Denna temligen själfklara paragraf ansågs till att börja med af många såsom rent af inkonstitutionel. Vid 1823 års riksdag yttrade Lorenzo Hammarskiöld på riddarhuset om densamma, att enligt konstitutionen vore alla svenske medborgare jämlike inför lagen och vid användandet i statens tjänst, men att denna skolordning fastställde ett förmögenhetens uteslutande företräde vid inhämtandet af erforderlig skicklighet för detta ändamål. Han menade således, att detta uttryck i skolstadgan vore stridande mot regeringsformens bud, att «skicklighet och förtjänst» vore enda befordringsgrunden för embetsmän. Emellertid visade sig Hammarskiölds farhågor ogrundade. Det uppkom ingalunda sådana

följder af nämnda skolstadgeparagraf, att grundlagens bud däri-genom på något sätt öfverträdde. Den synes hafva tillkommit för att råda bot på vissa missförhållanden, som uppstått på den grund, att somliga elever vid de allmänna läroverken nödgats anlita den offentliga barmhärtigheten i de stadskommuner, i hvilka de vistades. Någon utestängning från läroverken af fattiga elever förorsakades visst icke af denna paragraf.

På sätt och vis har den demokratiska princip — *fritt tillträde för alla och flyttning utan andra hänsyn än skicklighet* — som karakteriserar våra allmänna läroverk ansenligt tilltagit. Under 15-, 16- och 1700-talen voro elementarskolorna hufvudsakligen skolor för blifvande prester. De högsta klassernas barn undervisades i hemmen, hvarefter de brukade företaga utländska resor såsom afslutning på mogenheten och någon fordran på studentexamen för inträde i rikets tjänst fordrades ej. Vidare funnos militärskolor, som meddelade de elementära kunskaperna för officersaspiranter. Detta förhållande har nu alldeles upphört. För inträde i rikets tjänst fordras, äfven för de mest blygsamma befattningar, mogenhetsexamen, och efter 1871 har ingen utnämnts till officer, som ej aflagt densamma. Således måste nu alla, som tänka vinna inträde i statens tjänst utom sjöofficerare, skaffa sig mogenhetsbetyg från vederbörligt läroverk. Då det otvifvelaktigt är lättare att blifva student som läroverkets elev än som privatist, blir följdén, att alla de högre klassernas söner befolka läroverken. De träffa där ynglingar från alla öfriga samhällslag och måste på lika betingelser som dessa upptaga täflan för ernående af mogenhetsgrad. Det är en väsentlig olikhet mellan förr och nu. Under äldre tider höllo samhällets spetsar sina barn borta från läroverken, numera skicka de dem dit och äro synnerligen belåtna, i fall deras söner obehindradt flyttas från klass till klass.

Såsom ofvan sagts, finnas lärjungar från alla samhällsklasser i våra elementarskolor. I huru stor utsträckning de olika klassernas barn bevista våra högre undervisningsanstalter inhämtas af följande tabell (från Sveriges Officiella Stat. P. 1897—98), som är uppgjord för höstterminerna 1885 och 1897 efter läroverkens kataloger. Fäderna äro uppdelade i tre stora hufvudgrupper.

Den första omfattar: godsägare, fabrikörer, grosshandlare, kyrkohärdar, officerare, embetsmän med 3000 kronors inkomst eller däröfver, samt utöfvarne af de liberala yrkena.

Den andra gruppen omfattar: Hemmans- och gårdsägare, handverkare, komministrar; underofficerare och tjänstemän med under 3000 kronor inkomst.

Den tredje gruppen omfattar: arbetare af alla slag, vaktbete, soldater, fiskare m. fl.

Fördelas nu lärjungarne på dessa tre klasser finner man att

	1885	1897
från första gruppen kommo	36,3 %	39,6 %
» andra » »	55,4 %	51,6 %
» tredje » »	8,3 %	8,8 %

Vi se att det är en högst betydande kontingent lärjungar, som kommer från medelklassen och äfven från arbetsklassen.

Utom uppgifter för samtliga lärjungar tillsammansantagna finnes det dessutom uppgifter om gruppernas växlande styrka i de olika afdelningarna och klasserna uti läroverken.

Afdelningar och linier	Höstterminen 1885			Höstterminen 1897		
	1:a grupp	2:a grupp	3:e grupp	1:a grupp	2:a grupp	3:e grupp
1—	27,16	60,54	12,30	29,68	57,18	13,14
2—	32,46	58,37	9,17	32,71	56,84	10,45
3—	33,53	57,30	9,17	36,95	52,52	10,53
R. 4	34,61	56,64	8,75	35,85	53,80	10,35
L. 4	40,64	52,21	6,15	44,66	50,40	4,94
R. 5	36,31	55,59	8,10	40,16	50,17	9,67
L. 5	40,91	53,03	6,06	44,43	50,67	4,90
R. 6:1	35,09	57,54	7,37	47,79	47,46	4,75
L. B.	48,19	47,72	4,09	57,09	40,19	2,72
L. A.	36,15	55,40	8,45	43,65	51,27	5,08
R. 6 II	47,30	43,24	9,46	48,85	44,68	6,47
L. 6 II B.	49,58	46,89	3,53	54,13	42,61	3,26
A.	36,01	55,31	8,68	45,29	46,64	8,07
R: 7:1	40,00	52,41	7,59	52,19	41,11	6,70
» B.	50,36	41,73	7,91	51,01	42,91	6,08
» A.	34,47	60,61	4,92	51,73	44,33	3,94
R: 7:2	38,33	52,50	9,17	47,65	45,97	6,38
» B.	47,54	47,24	5,22	58,39	38,93	2,68
» A.	33,47	57,03	9,50	47,96	50,00	2,04

I skolornas första klass utgjorde, såsom af tabellen synes, höstterminen 1897 fäderna i första gruppen 29,68 % af hela antalet. I de följande klasserna visar denna grupp på det hela taget en fortgående ökning, till dess densamma i öfre sjunde klassen uppgår för realisterna till 47,65 %, för icke-grekerna till 58,39 % samt för grekerna till 47,96 % af hela antalet. Ett motsatt förhållande äger rum med andra och i ännu högre grad med den tredje gruppen». Den första gruppens söner tilltaga i antal i skolornas öfre klasser, de två andra gruppernas aftaga däremot med högre klass i skolan. Dessa siffror hade varit mycket belysande, i fall de tre grupperna förblifvit stationära i förhållande till hvarandra. Men då detta ingalunda är förhållandet, utan tvärtom en oafbruten strömning från samhällets nedre lager upp till de högre pågår, lemna dessa siffror ingen vidare upplysning. Låtom oss med ett par exempel klargöra detta. En gosse, hvars far är komminister, tages in i förste klass. Några år därefter har fadern blifvit kyrkoherde. Han har således kommit från andra till första gruppen. En tjänsteman med under 3000 kr. i inkomst har en gosse i de lägre klasserna; då han kommit upp i sjunde klassen, har fadern fått lönetillägg och har öfver 3000 kronors inkomst. Äfven här en flyttning från andra till första gruppen. Samma företeelse kan försiggå inom landbrukarnes grupper. Men äfven från tredje gruppen till den andra kan lätt en uppåtgående flyttning försiggå. En jordbruksarbetare köper ett litet hemman, han kommer då från tredje till andra gruppen. Likaledes går det lätt för en gesäll att blifva mästare och förflyttas från tredje till andra gruppen. De anförda exemplen må vara nog. Vår officiella statistik har alldeles förbisett, att fäderna till gossar i de öfre klasserna måste vara äldre än fäder till pojkar i de nedre klasserna, och att de därför äfven måste i socialt afseende vara något bättre ställda. I hvad utsträckning denna uppåtgående sociala rörelse försiggår från den ena gruppen till den andra i Sverige är fullkomligt obekant, enär inga statistiska upplysningar härom finnas. Däremot hafva i Norge företagits omfattande socialstatistiska undersökningar. Från dessa norska undersökningar tillåter jag mig att citera — till hvad kraft och verkan det hafva må — följande uppgifter om de livsvilkor, i hvilka man begynt att arbeta i för-

hållande till de livsvilkor, i hvilka samma personer lefde 1894. Af 4546 hvilka begynt som handtverksarbetare hade 1270 blifvit mästare och 239 hemmansägare; af 2482 sjömän hade 527 blifvit kaptener, styrmän eller maskinister; af 1154 manliga personer, som begynt som handelsbiträden, hade 287 blifvit själfständiga handlande o. s. v.

Vi se här af, att det är i mycket stor omfattning de enskilda personerna arbeta sig upp från en samhällsklass till en annan. Antagligen äro förhållandena alldeles likartade i Sverige. Besinnar man tillika, att de ekonomiska konjunkturena varit särdeles gynsamma under de sista åren, inses, att ståndscirkulationen uppåt bör hafva gått i raskare tempo än annars. Tagas dessa omständigheter med i betraktande, är det ingalunda så säkert, att första gruppen ursprungligen har jemförelsevis fler elever i sjunde klassen än i de lägre, ehuru det å andra sidan ej kan förnekas, att äfven åtskilliga elever, som härstammat från andra och tredje gruppen på grund af de goda konjunkturena gått in på det «praktiska livets banor».

I hvad mån den ena eller andra orsaken spelat in, är emellertid af underordnad vigt. Under alla omständigheter är det en mycket stor kontingent af dem, som årligen taga studentexamen, hvilka kommit från tredje gruppen eller från de lägsta af andra, d. v. s. mindre landtbrukare, husägare och arbetare. Prof. Fahlbeck visar i sitt arbete *Sveriges adel*, att « $\frac{1}{4}$ af dem som gå upp uti ämbetena, utom de militära, äro komna direkt från nyssnämnda samhällsklasser.

Hvad kan vara orsaken till och hvilket inflytande utöfvar denna starka uppåtgående sociala ström på vårt andliga lif?

Hvad beträffar det förstnämnda eller orsaken till rörelsen är denna hufvudsakligen af ekonomisk art. Det är så billigt att genomgå elementarskolan. Det står hvar och en fritt att söka inträde vid statens läroverk. Skolstadgan fordrar, utom bokliga betingelser, endast att eleven skall «vara snyggt och ordentligt klädd samt med nödiga läroböcker försedd». För en fattig elev blir den förnämsta uppgiften att utan privat hjälp kunna förskaffa sig godkända betyg i alla ämnen. Hvad beträffar det materiella uppehållet ställer det sig mycket olika i kostnad för elever från stad eller

från landsbygd. En gosse, hvars föräldrar bo i staden, och såsom nio- eller tioåring kommer in i första eller andra klassen af allmänt läroverk, kostar sina föräldrar endast terminsafgifter och läroböcker mera under de första åren, än om han fått sin utbildning i folkskolan. Från första till och med femte klass kan man anse, att det blott är terminsafgifter och prisskillnad på böcker, som gör uppfostran vid läroverket dyrare än i folkskolan. Ty vare sig gossen går i folkskolan eller i allmänt läroverk skall han ha kläder och föda, och det blir säkerligen ingen prisskillnad på någotdera, om han går i den ena eller andra skolan. Vi hafva förut nämnt att undervisningen är kostnadsfri vid läroverken. Helt och hållet slår detta icke in. Eleverna få betala en ringa afgift, som är något olika för olika läroverk och äfven olika vid samma läroverk för bemedlade eller obemedlade. Den lägsta afgiften är väl ungefär 4,50 à 5,50. Sättes den i medeltal till fem kronor i terminen kostar således undervisningen under 5 år, d. v. s. t. o. m. 5:te klass, 50 kronor. Härtill kommer utgifter till böcker. Enligt en förteckning på använda läroböcker vid Lunds Högre allmänna läroverk läsåret 1898—99 och enligt uppgifter på desamma boklädspris finner man att deras kostnad för de fem lägre klasserna endast belöper sig till ungefär 55 kronor. Härei är likväl ej inräknadt katekes, bibel och annan religiös litteratur. Ifrån dessa 55 kr. måste emellertid för latinarne frändragas de engelska läroböckerna, hvilkas pris uppgår till 3,75 och för realisterna måste den använda latinska litteraturen frändragas, hvilken betingar ett pris af 10 kronor. Då realisterna utöfver läroböckerna måste förskaffa sig ritmaterialier, hvilka latinarne ej behöfva, blifva bägge liniernas utgifter för litteratur o. d. lika, för hvardera linien c:a 50 kr. Kostnaden för en elemehtarsskoleelev, som har sitt föräldrahem i staden och som genomgått fem klasser af allmänt läroverk, blir således utöfver hvad han skulle kostat i folkskolan:

10 terminsafgifter à 5 kr. = 50 kr.

Böcker m. m. . . . . = 50 »

Summa 100 kr.

För en gosse från landsbygden ställer sig saken helt annorlunda. För honom tillkommer dessutom utgifterna till husrum och föda, hvilka under loppet af fem år flere gånger skulle öfver-

stiga de 100 kronorna till terminsafgifter och böcker. Följden är, att gossar från de fattigaste samhällsklasserna på landsbygden, hvilka ämna besöka läroverken, först måste genomgå folkskolan och sedan efter någon tids privatläsning söka inträde i fjärde eller femte klass, stundom i kanske ännu högre. De inbespara på det sättet större delen af utgifterna för uppehållet i de lägre klasserna.

Från och med sjetten nedre till studentexamen äro kostnaderna mera likställda för alla elever, antingen de äro från stad eller landsbygd. En gosse, som gått i folkskolan, börjar att sjelf försörja sig, så snart han lemnat densamma och blifvit konfirmerad. En elementarskoleelev, som blifvit flyttad till sjetten nedra, är i regel i den åldern, att han kommit ut att sjelf försörja sig, ifall han gått i folkskolan. Kostnaderna för rum och mat och kläder måste således nu tagas med i räkningen så väl för en stads- som landtfamilj, ehuru naturligtvis äfven nu stadseleven kan underhållas billigare än den, som kommer från landsbygden.

Men låtom oss först sammanräkna de fyra årens *terminsafgifter* och *kostnaden för böcker* liksom vi gjort för de fem nedre klasserna förut. Vi få följande summa:

8 terminsafgifter à 5 kronor	40 kr.
Böcker m. m.	175 »
	Summa 215 kr.

Häriifrån böra dragas 22—25 kronor för hvarje linie, om man äfven här medräknar realisternas ritsaker. Totalutgiften för hvarje linie under 4 år i sjetten och sjunde klasserna för undervisning och böcker blir 190 à högst 200 kronor. Det bör observeras, att bokprisen beräknats efter boklådspris, men att antikvariska bokhandlare finnas i hvarje större stad, hvilka sälja brukade skolböcker minst 10 à 20 % under boklådspriset. Äfvenledes ha läroverken sjelfva en del dyrare skolböcker såsom lexika o. d. i några exemplar, hvilka kostnadsfritt utlånas till fattigare lärjungar. Tagas dessa faktorer med, torde kostnaden för läroböcker ganska väsentligt, understiga de funna summorna af 50 kr. för kl. I—V och 150 kr. för kl. VI—VII. Beträffande kostnaderna för *underhållet* under de fyra åren är det ytterligt svårt att ens tillnärmelsevis uppge ett någorlunda tillfredsställande svar på dessas storlek. Detta behöfva vi ej heller. Vi kunna besvara frågan på annat sätt. —

Under hela sin skoltid tillhöra lärjungarne utanför skolan sina föräldrars samhällsklass. De ha samma lefnadsvanor och samma behof. En lärjunge från de lägsta samhällsklasserna har och måste ha samma ringa anspråk på lifvet som en arbetare vid hans ålder, kanske stundom till och med mindre. Det är endast undervisningen och kunskaperna, som skilja honom från denne; men hans *standard of life* går alldeles icke utöfver dennes, eller utöfver gränsen af lifsminimum. Betrakta vi saken på detta sätt, kan man säga, att kostnaderna för att bli student för en yngling från arbetarklassen är 4 à 5 års lefnadsomkostnader på gränsen af lifsminimum plus omkostnader för böcker och terminsafgifter. Härmed hafva vi fått ett så uttömmande svar som möjligt. Men dessa utgifter kunna för en stor del ynglingar betydligt förminska dels genom stipendier och dels genom privatlektioner. Där ej anorlunda i gåfvobrevet är stadgadt, utdelas stipendierna alltid till obemedlade ynglingar, och «kunskaper» samt godt uppförande ge enda utslagsrösten vid bortgifvandet. Privatlektionerna sammanhänga med fordringarne i skolorna, hvartill jag snart återkommer. En lärjunge från förmöget hem, som blott med yttersta svårighet kan uppfylla fordringarne på godkändt flyttningsbetyg måste underkasta sig en extra utgift på privatlektioner. Detta förekommer i stor, ehuru visserligen okontrollerbar utsträckning. En fattig lärjunge från skolans högre klasser kan således få meddela enskild undervisning åt lärjungar i de lägre klasserna och på det sättet till väsentlig del sjelf skaffa sig medel till uppehållet vid läroverket.

Enligt statsrevisorernas berättelse om granskningen af statsverkets tillstånd för år 1898 framgår, att hvarje lärjunge vid statens allmänna läroverk kostat staten 211 kronor och 75 öre för år 1898. Detta är ju en ansenlig summa, och från många håll har framhållits, att alla dessa penningar endast äro att betrakta såsom statens premium åt öfverklassens barn. Det faller af sig sjelf, att de, som förfäktat denna mening, åstunda att staten alls icke eller endast i ringa grad måtte understödja våra högre skolor. Endast folkskoleundervisningen, mena de, bör vara kostnadsfri. Vill någon gifva sina barn en större boklig uppfostran, bör det vara hans ensak. Undervisningen skulle således till största delen

bekostas af lärjungarne sjelfva. Märkvärdigt nog är det hufvudsakligen demokratiska tidningar, men äfven andra tidningsorgan och enskilda personer, som förfäktat denna mening. Men hafva de månne tänkt konsekvensen af sin mening till slut eller öfvertänkt. hvad följden skulle blifva af elementarskolornas öfvergång från statsskolor till privata affärsföretag? Närmaste följden blef, att undervisningen fördrades för lärjungarne med åtminstone lika mycket, som staten ger ut för hvar och en = 211,75 kr. Men hvad skulle detta hafva för inflytande på lärjungarnas sammansättning från olika samhällsklasser? Jo, att alla lärjungar, som härstamma från arbetare, mindre hemmansägare o. dylika, skulle försvinna från läroverken, emedan deras föräldrar eller anhöriga då omöjligt kunde underhålla dem där. En fjärdedel af samtliga elever skulle bortsopas från läroverket icke på grund af oförmåga utan på grund af fattigdom. Då blefve våra elementarskolor utslutande ett privilegium för rikedom, såsom förhållandet är i England. 200 kronor om året ha för en grosshandlare eller högre embetsman ganska liten betydelse. För en arbetare eller mindre hemmansägare äro däremot 200 kr. en fjärdedel af årsinkomsten, och en så stor extra beskattning skulle de icke förmå bära. Den oafbrutna stora ström från lägre social grupp till högre, som förmedlas genom våra högre bildningsanstalter, skulle med ens stanna af, och tillträde till rikets tjänst skulle de facto blifva en rikedomens företrädesrätt.

*   *   *

Och härmed är öfvergången till en annan fråga osökt. Hur skulle det då komma att gestalta sig med fordringarne på godkända betyg? Innan jag inlåter mig på svaret på detta spårsmål, vill jag lemna en redogörelse för hur det för närvarande förhåller sig härmed.

Det är otvifvelaktigt den nu gällande skolstadgans största fel, att villkoren för flyttning bestämmas af hvarje läroverks kollegium särskildt. Det finns därför inga likartade bestämmelser om denna ytterst viktiga sak. Vid somliga läroverk måste lärjungarne ha godkända betyg i alla ämnen för att flyttas. Vid andra, såsom t. ex. vid Lunds läroverk, är det tillsvidare bestämdt, att lärjunge får ha underbetyg i ett ämne och flyttas, om han har motsvarande öfver-

betyg i ett annat. I modersmål måste dock lärjunge ovillkorligen ha godkänt betyg utom vid flyttning från första klass.

För öfrigt kan Lunds läroverk betraktas på visst sätt som typiskt. På grund af profärsinstitutionen rekryteras lärarne vid de flesta öfriga Sydsvenska läroverk med personer, som genomgått sitt profår därstädes. Det är därför ganska naturligt, att de icke blott vid meddelande af undervisning utan äfven i öfriga skolfrågor och särskildt i en så viktig som betygssättning tagit intryck af de principer, som tillämpas här, och äfven sjelfve tillämpa desamma i stort sedt. En statistisk undersökning af underbetygen vid Lunds läroverk erbjuder därför större intresse och är mera belysande (*representativ*) än en dylik undersökning vid något annat läroverk med undantag af Stockholms och Uppsalas.

Jag har undersökt läroverkets examensmatriklar vårterminerna 1885, 1890, 1895, 96, 97, 98 med afseende på utdelade underbetyg, och fann jag därvid, såsom efterföljande tabeller utvisa:

Under-Betyg i absoluta tal af nedanstående ämnen.

Klasser	Antal lärjungar	Kristen- dom	Moder- mål	Latin ¹⁾	Grekiska	Tyska	Engelska	Franska	Historia och Geografi	Matem.	Naturlära	Fysik	Kemi	Filosofi
1—3	161	12	44			14			23	31	35			
4—5	139	3	36	21(122)		28	4(17)	7(61)	14	27	11			
6—7:1	196	6	35	62(185)	8(85)	1(136)	15(111)	22	6	51	16(136)	30	0(11)	0(60)
1885														
1—3	153	18(152)	37			27			21	35	11			
4—5	115	2	27	28(94)		21	4(21)	11(47)	9	29	12			
6—7:1	134	6	6	24(124)	2(56)	1(96)	8(78)	25	9	32	9(96)	10	1(10)	0(38)
1890														
1—3	135	15	32			38			22	40	26			
4—5	103	5(102)	13	14(70)		25	6(33)	5(51)	11	28	18			
6—7:1	134	3	17	24(104)	2(53)	0	15(81)	24	4	26	8(81)	10	3(30)	1(38)
1895														
1—3	134	11(133)	22			26			22	29	13			
4—5	90	4	11	14(59)		13	2(31)	2(42)	9	21	11			
6—7:1	124	2	14	15(88)	2(48)	3	10(76)	31	4	29	5(76)	13	0(36)	1(47)
1896														
1—3	146	8	39			41			25	34	25			
4—5	118	2	17	12(74)		33	8(44)	14(46)	13	34	15			
6—7:1	107	0	4	20(72)	1(29)	0	6(78)	17	2	25	1(78)	6	1(35)	0(33)
1897														
1—3	153	9	30			44			18	32	20			
4—5	105	4	20	14(67)		28	5(38)	8(57)	12	33	11			
6—7:1	115	3	6	24(81)	1(28)	8	3(87)	24	14	34	4(87)	4	5(34)	2(35)
1898														

¹⁾ Siffrorna inom ( ) ange det antal lärjungar som läsa ifrågasvarande ämne i respektive klasser.

Under-Betyg i relativa tal (i procent) af nedanstående ämnen.

Klass	Kristen- dom	Moders- mål	Latin	Grekiska	Tyska	Engelska	Franska	Historia och Geografi	Matem.	Naturlära	Fysik	Kemi	Filosofi
1—3 4—5 6—7:1	8 2 3	27 26 18	17 34	9	9 20 1	24 13	11 12	15 10 3	19 19 26	22 8 12	15	0(11)	0(60)
1885													
1—3 4—5 6—7:1	12 2 4	24 24 4	29 19	4	18 18 1	19 10	23 19	14 8 7	23 25 23	7 10 9	8	1(10)	0(38)
1890													
1—3 4—5 6—7:1	11 5 2	24 13 13	20 23	4	28 24 0	18 19	10 18	16 10 3	29 27 19	19 17 10	8	3(30)	1(38)
1895													
1—3 4—5 6—7;1	8 4 2	16 12 11	24 17	4	19 14 2	6 13	5 25	16 10 3	22 23 23	10 12 7	10	0(36)	1(47)
1896													
1—3 4—5 6—7:1	6 2 0	27 14 4	16 28	3	28 28 0	18 8	30 16	17 11 2	23 29 23	17 13 1	6	1(35)	0(33)
1897													
1—3 4—5 6—7:1	6 4 3	19 19 5	21 29	4	29 27 7	14 3	13 21	12 11 2	21 31 29	13 10 5	3	5(34)	2(35)
1898													

För kemi och filosofi äro de absoluta talen angifna.

Dessa tabeller framställa trots det ringa antalet fall typiska mått. Det finns en tydlig öfverensstämmelse mellan samma ämnen för de olika åren liksom äfven en tydlig skillnad mellan de olika ämnena med afseende på antalet underbetyg. I de tre nedre klasserna är det modersmål, tyska och matematik, i hvilka det största antalet underbetyg utdelas (i regel öfver 20 % i hvart). I mellanklasserna tillkommer dessutom latin och i de öfre klasserna är det latin, franska och matematik, i hvilka det största antalet underbetyg utdelas (äfvenledes öfver 20 % i hvart). I modersmålet och tyskan finns det däremot en afgjord skillnad mellan utdelade underbetyg i de lägre och mellanklasserna å ena sidan samt i de öfre klasserna å den andra. Procenten är öfvermåttan stor i de förra, betydligt mindre i de senare, såsom en blick på tabellen tydligt visar. Vissa ämnen utmärka sig för genomgående låga procenttal af underbetyg. I genomsnitt kan man dock säga, att alla tal i tabellerna tyda på mycket stora fordringar för godkända betyg i alla ämnen. Det är uppenbart, att fordringarne skulle kunna vara antingen för små eller för stora. Ytterligheterna ligga å ena sidan emellan, att inga underbetyg utdelas, å andra att underbetyg gifvas åt samtliga elever. I förra fallet vore skolan tydligtvis för lätt, i senare lika odisputabelt för svår. Att här emellan bestämma någon lämplig gräns, öfver hvilken antalet underbetyg ej borde gå, låter sig dock icke göra. Det ligger i sakens natur, att gränsen måste vara i hög grad tänjbar och varierande. Likväl tyckes det af siffrorna i tabellerna framgå, att underbetyg utdelas något för frikostigt i de lägre klasserna.

En sak, som nödvändigt sammanhänger med och är en följd af betygen, är antalet flyttade eller kvarsittande elever vid vårterminernas slut. Ty värr har det på grund af matriklarnes bristfällighet ej varit möjligt att af dem vinna någon exakt klarhet i denna fråga mer än för åren 1897 och 1898. Examensmatriklarne innehålla nämligen inga rubriker för «flyttad» eller «kvar», hvarför i en del af dem inga uppgifter om flyttning finnas. Vi måste alltså låta oss nöja med de två sista åren, men kunna efter en granskning af betygen för alla sex åren med temligen stor visshet antaga att antalet kvarsittare under dem samtliga varit unge-

fär lika. För åren 1897 och 98 utgjorde antalet «kvar» i hvarje afdelning, som följer:

år 1897

Klasser.	Antal lärjungar.	Kvar i absoluta tal och i procent.	
1—3	146	47	32,2 %
4—5	118	36	30,5 %
6—7 : 1	107	27	25,2 %

år 1898

Klasser.	Antal lärjungar.	Kvar i absoluta tal och i procent.	
1—3	153	47	30,7 %
4—5	105	36	34,3 %
6—7 : 1	115	37	32,2 %

Som man ser af tabellen, blifva $\frac{1}{3}$ af samtliga elever kvarsittare. Visserligen läsa många upp sig under sommarferierna och aflägga godkänd flyttningsexamen vid höstterminens början, men detta förbättrar icke saken stort. Det har talats och skrivits mycket om underbetygen och antalet kvarsittare. Saken har äfven varit före i riksdagen, där P. P. Waldenström för några år sedan hade ett anförande, i hvilket han framhöll, att antalet utdelade underbetyg i vissa ämnen vore alldeles för stort. Hans mening delas nog af många och i synnerhet af de familjer, hvilkas söner trots den dyraste och bästa privatundervisning vid sidan af undervisningen i skolan ej förmå uppfylla fordringarne på godkända betyg. Det är ej lätt att afgöra, om fordringarne äro för stora eller normala; men det synes mig dock, som om man utan skada skulle kunna minska antalet «kuggade» i de tre lägsta klasserna.

Den höga fordran på godkända betyg sammanhänger nödvändigt med läroverkens hela organisation och lärjungarnes sammansättning från hela folket. Det har förut visats, att minst $\frac{1}{4}$ af samtliga elever skulle på grund af fattigdom skiljas från läroverken, i fall de sjelfva skulle bekosta sin undervisning, och jag återkommer nu till den förut framkastade frågan, hur det då skulle ställa sig med underbetygen. Konkurrenten blefve uppenbarligen mindre, om denna fjärdedel kom ur räkningen; men därmed följde äfven, att underbetygen i mötsvarande mån måste sjunka. Den största betydelsen af nu gällande skolförhållanden och af

den starka tillströmningen af lärjungar från de lägsta samhällsklasserna är, att arbetet blir mycket intensivare än det annars skulle vara. Såsom det nu är, är det obestriddigt, att mogenhets-examen ej kan köpas för penningar, men om läroverken organiserades som privatskolor, kan det befaras, att penningen blef det huvudsakliga för ernående af mogenhetsbetyg.

Man kan ju äfven fråga sig: är det till någon nytta med den myckna teoretiska kunskapen? För att besvara den frågan kan det vara lämpligt att jämföra Sverige med England, hvars högre undervisningsväsen är baserad på privatskolor. Det är en allmän klagan i England, att den engelska prestigen i handel och industri försvunnit. Och hvarför? Emedan dess ingenjörer m. fl. få för liten teoretisk utbildning. Detta är åter i sin tur beroende på att konkurrensen af aspiranter är för liten. Äfven beträffande officerarnes utbildning förmärkes samma klagomål öfver bristande teoretiska insikter i facket. Orsaken är, att officerskåren i England är allt för exklusiv. Det är för dyrt att blifva officer.

Härmed hafva vi slutat vår undersökning, hvilken ju knappt kan anses vara annat än ett utkast. Vi hafva funnit, att vårt lands elementarläroverk äro fotade på en bred demokratisk bas, i det de inom sina murar uppfostra ynglingar från alla samfundslager och desslikes fordra ett intensivt arbete af sina elever. Detta är en sann och ädel demokratisk princip. Det finns kanske ingenstädes någon institution, där denna blifvit så konsekvent genomförd som här, eller där grundlagens bud om «skicklighet och förtjänst» oberoende af alla bihänsyn bättre tillämpas. — Det kan dock ej förnekas att fordringarne på lexplugg kunna gå för långt. Då det t. ex. inträffar, att hälften eller ännu flera af en klass lärjungar blifva kvar — och det finns åtskilliga exempel härpå — är detta säkert för mycket. Det må gerna medgifvas, att det gyllene medeltalet är svårt att finna, men jag tror det vore bättre att sätta det något för lågt än något för högt. En «förpluggad» yngling, som tagit studentexamen med de bästa betyg, blir vanligen alltför passiv. Han har en stor förmåga att okritiskt inlära hvad som helst, men däremot är det fara värdt, att hans förmåga af sjelfständighet alldeles undertryckes. Men sjelfständig förmåga är lika nödvändig som receptiv. Detta kommer genast att visa sig,

så snart ynglingen lämnat läroverket för att sjelf ingripa och göra sin insats i fosterlandets kultur och på detta sätt återbörda samhället de utgifter, detta gjort för honom under skol- och studietiden. Men i fall han skall kunna göra detta i högsta möjliga grad, fordras icke blott kunskaper utan äfven förmåga att göra desamma fruktbringande för andra. Krafven härpå gälla lika så väl för den andliga som den materiella odlingens män.

Något om vår jordbruksstatistik.

Af

Fil. Kand. **Gunnar Huss.**

Statistik är numera en oundgänglig ingrediens i utredningar och undersökningar af alla slag och på alla områden. Men i samma mån den allt oftare förekommer, blir man också mer skeptisk mot detta slag af argumentation, som ej sällan uppträder med större anspråk än soliditet. En undantagsställning intaga dock enligt den allmänna meningen alla officiella statistiska siffror och, hvad oss särskildt vidkommer, i främsta rummet de, som ingå under kollektivbenämningen Sveriges Officiella Statistik. Dess relativt höga ålder skänker den en viss vördnadsvärd auktoritet, våra statistiska institutioners obestridda och säkerligen välförtjänta anseende höjer dess resultat öfver alla misstankar om ensidighet, och så tillskrifver man den så lätt samma matematiska exakthet, hvaraf man redan genom dess vanliga uttrycksmedel, siffrorna, får intryck. Men då man på detta sätt bedömer statistiska uppgifter blott af *bearbetningens* metod och omsorgsfullhet, så begår man samma misstag, som då man väntar, att en skicklig snickare af furuvirke skall förfärdiga en ekmöbel. Hans noggrannhet och yrkesskicklighet kan ej förändra arbetsmaterialets natur och egenskaper.

Statistikern kan med all sin intelligens och erfarenhet ej förbättra det statistiska *materialet*; han kan väl mången gång upptäcka, påpeka och förklara de existerande bristerna, men ej frambringa de riktiga siffrorna. Primäruppgifterna äro öfverallt sta-

tistikens svagaste sida, deras insamlande dess viktigaste och svåraste problem.

Gör man sig möda att i detta hänseende undersöka vissa grenar af vår officiella statistik, visar det sig, att inom desamma primärsiffrorna dels på grund af sin natur och sättet för deras insamling, dels af andra och yttre omständigheter äro af betydligt vexlande värde. Ändamålet med denna uppsats är att söka belysa några dylika förhållanden inom vår jordbruksstatistik. Inledningsvis må därvid lämnas en redogörelse för dennas utveckling och nuvarande organisation.

* * *

Redan före midten af 1700-talet gjordes början till en svensk jordbruksstatistik, i det landshöfdingarne ålades att till hvarje riksdag afgifva berättelser rörande länens »landskultur» m. m. Åren 1802—1820 öfvertogs detta deras åliggande af den K. Kommissionen öfver tabellverket. Efter denna tid återgick jordbruksstatistiken till landshöfdingarne och publicerades i deras femårsberättelser. Primärsiffrorna lämnades under de olika regimerna först af ett slags hushållsnämnder, som för detta och andra ändamål inrättades, sedan af presterskapet samt slutligen af landsstatens tjänstemän. Alla dessa försök gäfvö dock otillfredställande resultat, hvarför 1865 en genomgripande förändring skedde. Genom ett K. bref af den 3 mars s. å. bestämdes nämligen, att Hushållningssällskapen skulle årligen insamla primärsiffrorna samt därefter insända dem till Statistiska Centralbyrån för att där bearbetas och såsom »Bidrag till Sveriges officiella statistik» offentliggöras. Sättet för de lokala uppgifternas insamling fingo hushållningssällskapen själfva bestämma. Den naturliga följdén häraf blef, att tämligen olika metoder användes på olika ställen. Emellertid synas dessa undersökningar för år 1865 i allmänhet hafva skett med erkännansvärd noggrannhet. Deras resultat torde också öfver hufvud kunna anses tillfredställande, särskildt med hänsyn därtill, att det framgått ur det första försöket med en ny och omfattande organisation. Det gällde sålunda att för framtiden fortgå med energi och intresse samt efter hand korrigera och komplettera, hvad ännu kunde brista. Så skedde dock ej. Den utförda undersök-

ningen hade öfverallt af allmogen setts med mycken ovilja. Den traditionella misstänksamheten mot all slags officiell nyfikenhet irriterades i hög grad, och från alla län hördes klagomål öfver de svårigheter, som beredts uppgifternas insamlare. Här af blef följden, att en stor del af dessa undanbådo sig all vidare befattning härmed, och för de följande åren förekommo inga grundligare detaljundersökningar. *Man nöjde sig med att, utgående från de för år 1865 erhållna uppgifterna, approximativt höja eller sänka resp. härads- eller sockensiffror allt efter årsväxtförhållandena och utvecklingens utrönta eller antagna gång.* Härigenom infördes i denna statistik såsom dominerande metod *uppskattningen* i stället för *räkningen*, som är all verklig statistiks grundval. Följden af detta delvis nya tillvägagående ligger i öppen dag. Den svenska jordbruksstatistiken måste med nödvändighet blifva allt mer otillförlitlig, i samma mån man i tiden aflägsnade sig från den grundläggande undersökningen år 1865.

Denna uppfattning återfinner man äfven öfverallt, där dessa förhållanden af en eller annan anledning granskats och berörts. Hushållningssällskapens förvaltningsutskott påpeka och erkänna öfvermåttigt i sina missiver till Statistiska Centralbyrån de vidfogade uppgifternas ofullständighet i detalj och opålitlighet i det hela. I det sammandrag, hvarmed Centralbyrån årligen beledsagar Hushållningssällskapens berättelser¹⁾, klagas ständigt öfver samma missförhållanden och anföras understundom drastiska bevis därpå. Hushållningssällskapens och K. Landtbruksstyrelsens årsberättelser samt K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser visa likaledes, hurusom intresserade myndigheter uppmärksammat de otillfredställande anordningarne samt bristfälligheterna vid primärsiffrornas insamling.

Vederbörande inom skilda län insågo också tidigt nog nödvändigheten af att öfvergifva den slentrianmässiga tradition, som efter 1865 utbildat sig, och återgå till en verklig undersökning och

¹⁾ Med uttrycket «Hushållningssällskapens berättelser» afses här öfverallt den af Statistiska Centralbyrån under lit. N. bland «Bidrag till Sveriges off. statistik» utgifna publikationen med detta namn (i motsats mot de skilda hushållningssällskapens årsberättelser öfver sin verksamhet).

om möjligt räkning af de jordbruksstatistiska data. Redan 1869 beslöt Kalmar läns norra hushållningssällskap att för hvarje år anställa s. k. *speciella* eller *lokala undersökningar* i ett antal kommuner. För detta ändamål beviljades årligen ett anslag, hvarför en kompetent person engagerades. År 1872 var hela området genomforskad med stor omsorgsfullhet, så att relativt säkra siffror funnos att lägga till grund för beräkningar rörande de följande åren. Exemplet följdes i flere län, och intill närvarande tid hafva 14 län (=16 hushållningssällskapsområden) en eller flere gånger varit föremål för fullständigt genomförda lokalundersökningar. Dessa län äro Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar (båda områdena), Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Elfsborgs (båda områdena), Vermlands, Vestmanlands samt Jämtlands län. Göteborgs och Bohus län samt Gefleborgs län äro till största delen undersökta samt af Örebro och Vesterbottens mindre delar. Dessutom hafva Kopparbergs, Östergötlands och Vesternorrlands läns hushållningssällskap påbörjat eller förberedt dylika lokala undersökningar.

Sättet för deras verkställande torde åtminstone nominelt varit tämligen enahanda. Hushållningssällskapen hafva åt sin sekreterare, länsagronomen eller en eller två »särskildt engagerade, med landthushållning förtrogne personer» uppdragit primärsiffrornas insamling. Dessa personer bruka vanligen »gå från gård till gård i de härads, som under ett år skola undersökas.». Mångenstädes ske dock undersökningarne ej så detaljeradt, utan verkställas för byar eller andra större områden på grund af uppgifter, som vid sammanträden eller af enskilde grundlige kännare af ifrågavarande trakt erhållas — alltså delvis åter genom uppskattning.

Ej heller hafva alltid — särskildt på 1870-talet — lokalundersökningarne omfattat jordbruksstatistikens samtliga grenar. Så voro uppgifterna för Jämtlands län under första undersökningsserien 1882—91 mycket ofullständiga; i Göteborgs och Bohus län lämnas ägoviddens fördelning å sido o. s. v. Å andra sidan har ej sällan någon viss gren på en gång genomforscats öfver hela området eller större delar af detsamma. Så var förhållandet i Uppsala län 1881 rörande boskapsstocken samt 1882 angående brukningsdelar, jordtorp o. d., i Gotlands län 1891 i fråga om

rotfruktodling och boskapsstock samt 1897 om hemmantalet etc. Endast undantagsvis har undersökningsarbetet fullföljts efter en på förhand uppgjord plan, såsom fallet varit i Göteborgs och Bohus län, där $\frac{1}{10}$ af länsområdet för hvarje år undersökes. I öfrigt hafva de lokala undersökningarna framskridit med mycket växlande hastighet och med kortare eller längre uppehåll, beroende hufvudsakligen på vederbörandes villighet och förmåga att bestrida de med dem förenade kostnader. Enligt Landtbruksstyrelsens årsberättelser har under 1890-talet utgiftsrubriken »jordbruksstatistiken» i genomsnitt kräft 15 à 16 tusen kr. pr år.

* * *

Gifvetvis måste de genom dessa lokala undersökningar erhållna uppgifter i alla hänseenden vara att föredraga framför dem, som på traditionellt sätt genom hushållningssällskapens lokalkomitéer, kommunalnämndernas ordförande o. a. år efter år gissningsvis affattas och insändas. Lika klart är emellertid, att lokalundersökningarna kunna bedrivas på många olika sätt och med växlande resultat, beroende dels på de ekonomiska resurser, som för ändamålet kunna disponeras, dels på områdenas större eller mindre vidsträckthet, dels slutligen och ej minst på de personer och metoder, som på ena eller andra stället användas.

Under nuvarande förhållanden finnes ingen som helst garanti för likformighet mellan de af olika hushållningssällskap bedrifna undersökningarna, och äfven inom hvarje sådant område kunna afstånd eller andra omständigheter medföra variationer i sättet för uppgifternas insamling. Dylika missförhållanden vidröras äfven i offentliga publikationer t. ex. Landtbruksstyrelsens berättelser för 1890 och 1892. Att likväl de lokala undersökningarna gifva resultat af mycket högre värde och beteckna ett betydande steg framåt, erkännes öfverallt och särskildt i Statistiska Centralbyråns årliga sammandrag af Hushållningssällskapens berättelser. Hur stor skilljaktigheten härutinnan är, kan äfven tämligen säkert med siffror konstateras, ifall man jämför de statistiska uppgifterna för ett område, sådana de te sig före och efter det lokal undersökning där verkstälts. Går man därvid längre tillbaka i tiden kunna häpnadsväckande differenser påvisas. Dessa kunna visserligen delvis bero

på verkligen inträffade förändringar från det ena året till det andra, men i det stora hela får man alldeles frånse denna faktor (skörde-siffrorna undantagna). Skiljaktigheterna måste sålunda bero på att endera slaget uppgifter — naturligtvis de på vanligt sätt insamlade — äro felaktiga. Denna erfarenhet gör man, hvilka delar af landet man än undersöker. Utrymmet förbjuder oss att med siffror bestyrka detta, men hvem som vill göra sig mödan att efter den officiella statistiken litt. N. för samma område sammanställa de vanliga statistiska uppgifterna med de ur lokalundersökning framgångna, skall finna det i rikaste mått bestyrkt. För att emellertid gifva en föreställning härom, må här meddelas några data för en trakt, rörande hvilken vi själfva företagit undersökningar af detta slag.

I Vesterbotten skedde 1865 års grundläggande undersökning genom intresserade och eljes lämpliga personer i socknarnes olika delar. Sedan öfvertogs insändandet af de regelbundna årliga uppgifterna för hvarje socken af hushållningssällskapets filialafdelningars styrelser, s. k. lokalkommittéer, bestående af ordförande och tvänne ledamöter. Dem åligger enligt nu gällande stadgar af 14 sept. 1894 bl. a. »att taga noggrann kännedom om alla olika förhållanden, som hafva inflytande på landthushållningen inom distriktet och den ekonomiska ställningen hos ortens innevånare — — samt årligen före december månads utgång till förvaltningsutskottet afgifva fullständig årsberättelse med statistiska uppgifter angående landthushållningens och öfriga näringars tillstånd och framåtskridande inom afdelningen under året» — — —.

Här liksom annorstädes har det arvode, som lokalkommitténs ordförande stundom uppburit, aldrig uppgått till något nämnvärdt belopp, som satt honom i stånd att utan egna uppoffringar göra några, om än flyktiga, undersökningar. Följden har blifvit, att kommittéen vid sitt sammanträde för de statistiska uppgifternas afgifvande i regel haft att lita endast och allenast till sin allmänna kännedom om socknens förhållanden samt den speciella kunskap hvar och en af medlemmarne ägt rörande sin egen närmaste trakt. Det största intresse för saken och lång erfarenhet hafva under sådana förhållanden ej kunnat förebygga, att under tidens lopp rent af betänkliga felaktigheter inkommit bland uppgifterna.

Primärsiffrornas erkända brister samt det allt vanligare förödmödet från andra län förmådde sålunda äfven Vesterbottens läns hushållningssällskap att anordna lokala undersökningar. Fr. o. m. 1892 ha för detta ändamål anslagits 5 à 600 kr. årligen med det resultat, att undersökningen 1898 omfattat 11 af länets 24 socknar eller något mer än $\frac{1}{5}$ af dess areal med ungefär hälften af dess jordbruksafkastning. För arbetets utförande har hushållningssällskapet förvärfvat en person, som med praktisk erfarenhet i landthushållningens olika grenar och stor kännedom om länet och dess förhållanden förenar verkligt intresse för saken. Tillvägagångssättet vid uppgifternas insamling må i korthet anföras. Rörande mantal, brukningsdelar och jordtorp hafva upplysningar hämtats ur mantalslängderna. Siffrorna för hela ägovidden hafva fr. o. m. 1896 tagits från arealkolumnen i befolkningsstatistiken (Bidr. till Sv. off. stat. A.) Samtliga öfriga uppgifter äro grundade på lokala detaljundersökningar. Härvid har så tillgått, att i hvarje by några af dess mest kunniga och erfarna jordbrukare sammankallats. Ur medförda kartor och skifteshandlingar hafva siffror rörande ägoviddens fördelning utdragits. Samtalsvis ha byarnes jordbruksförhållanden skärskådats i sina hufvuddrag, hvarefter de närvarande gemensamt uppgifvit så distinkta siffror som möjligt rörande hvarje jordbrukares sådd, skörd och boskap. Detta har varit regel, men afstånd och andra omständigheter måste naturligen förorsaka en del variationer i sättet för uppgifternas insamling. — Så t. ex. ha närliggande likartade byar ofta sammanslagits, liksom ock mer vidsträckta sådana behandlats i flera afdelningar. Ej sällan har inträffat, att endast några bönders jordbruksförhållanden minutiöst genomgåts, hvarefter hela byns med ledning af dessa samt skattetal och arealuppgifter proportionerats. Siffrorna för ägoviddens fördelning äro vid materialets bearbetning modifierade för de byar, där skifteshandlingar och kartor varit äldre, hvarvid utsädet och skördens belopp lagts till grund. Den odlade jordens användning har äfven med ledning af dessa beräknats. Detta vidsträckta bruk af proportionering är oundvikligt af det skäl, att knappast någon jordbrukare i dessa trakter själf känner arealen på sin egen brukade jord eller på de för olika skörd afsedda ägostycken. Samtliga beräkningar utföras enligt nog-

grant utarbetade metoder, som så vidt möjligt kontrollera hvarandra och i hvilka hvarje ords speciella och vid sammanträdena utrönda förhållanden ingå såsom faktorer.

Resultatet af de på detta sätt utförda undersökningarna kunna vi af utrymmesskäl ej här i sin helhet framlägga. Endast några få grupper af uppgifter, sammanställda med de tidigare, på vanligt sätt vunna, må anföras för att åskådliggöra olikheterna dem emellan.

Tablå I. ¹⁾

Socknar	Naturlig äng (har)		Till hösökörd använd o. l. ad jord (har)		Utsåde af hafre (hl)		Kor		Får	
Nordmaling (1891—92)	900	2,798	1,310	2,731	160	1,228	2,410	3,305	2,390	5,047
Bjurholm (1892—93)	3,700	5,397	732	1,050	—	407	1,250	1,644	1,309	2,271
Umeå (1892—93)	10,947	8,645	5,800	7,811	2,045	1,796	3,760	5,549	2,490	3,850
Vännäs (1893—94)	348	3,642	2,832	3,031	210	367	1,580	2,074	950	2,300
Degerfors (1893—94)	4,170	11,324	2,445	2,345	360	582	2,000	2,740	1,800	4,808
Säfvar (1894—95)	618	3,960	1,655	1,630	403	506	1,415	1,912	1,275	2,089
Bygdeå (1894—95)	5,500	7,506	2,130	3,157	505	727	2,050	2,943	2,000	2,871
Nysätra (1894—95)	2,388	2,877	2,155	2,271	100	250	2,150	2,062	400	2,100
Löfånger (1895—96)	3,000	3,864	2,140	3,250	52	223	2,450	2,825	800	2,818
Örträsk (1895—96)	1,647	2,501	200	205	75	135	320	404	200	767
Burträsk (1896—97)	5,040	11,286	1,650	4,112	690	826	4,153	3,957	2,455	5,964
S:a	38,258	63,800	23,049	31,603	4,600	7,047	23,538	29,417	16,069	34,885

Dessa siffror må vara tillfylles för att visa, huru stora differenserna äro mellan de äldre genom uppskattning allenast gifna och de ur lokala undersökningar framkomna siffrorna. Klart är att de förra äro missvisande och detta i sådan grad, att man af dem kan förledas till helt oriktiga slutsatser rörande såväl utvecklingens gång som det nuvarande läget. Nödvändigt synes sålunda vara att utbyta det förra tillvägagångssättet, där det ännu förefinnes, mot ett annat. Ett spörsmål är likväl, huruvida de lokala undersökningarne å sin sida förtjäna full tillit. För att utröna detta hafva vi företagit ett kontrollförsök på egen hand och tillåta oss här i korthet meddela något om detsamma.

* * *

¹⁾ Första spalten i hvarje dubbelkolumn innehåller de på vanligt sätt erhållna uppgifter, senare spalten de ur lokalundersökningar vunna resultat. Vederbörande årtal anges närmare inom parentes vid hvarje sockens namn.

Den lokala undersökningen i Löfångers socken af Vesterbotens län behandlade, såsom ofvan synes, 1896 års jordbruksförhållanden och verkställdes under mars månad 1897. Sommaren 1898 företog förf. ett försök i samma riktning, därtill föranledd af kännedomen om de många svårigheter, hvilka beredts den föregående undersökaren genom allmogens misstänksamhet, men hvilka endast i mindre grad kunde existera för den, som noga kände trakten och dess bebyggare. För att möjliggöra kontroll af den föregående måste naturligtvis äfven denna undersökning afse samma år. Detta kunde förefalla vanskligt, efter det 1 ½ år förflutit, men faran för misstag på grund häraf var dock ej stor. Utsädesbeloppen förändras nämligen högst obetydligt från ett år till ett annat. Skördesiffrorna, som visserligen inhämtades, medtagas ej här såsom alltför variabla. Höskörden, af hvilken boskapsstockens stabilitet är så beroende, var enligt årsväxtberättelserna lika för de ifrågasvarande åren. Förhållandena voro sålunda gynsamma för erhållande af jämförliga siffror. För yttermera säkerhets skull lades stor vikt vid att erhålla medeltalssiffror d. v. s. uttryck för de mera konstanta förhållandena, hvilket vid alla dylika undersökningar måste vara en viktig synpunkt.

Uppgifternas insamling skedde i hvarje by genom rådfrågande af en à två på förhand utsedda bönder, hvilka på grund af förutsättningar och personlig bekantskap kunde anses mest lämpliga, trovärdiga och oförbehållsamma. Metoden att »gå från gård till gård» var nämligen omöjlig ej blott ur rent lokal synpunkt utan äfven af det skäl, att åtskilliga bönder själfva äro okunniga om kvantiteten af sin egen sådd och skörd och framför allt sakna möjligheter att förstå afsikten med en dylik undersökning och följaktligen den goda vilja, som kan neutralisera den traditionella misstänksamheten. För hvarje jordbrukare och boskapsegare uppgafs och antecknades, hvad på honom belöpte sig. Sedan en by på detta sätt genomgåts, besöktes en eller flere bönder för att pröfva de erhållna uppgifterna. Dylika kontrollförsök föranledde, att siffrorna för några byar höjdes med i genomsnitt 10 %.

Att i detalj redogöra för undersökningens fortgång samt derunder gjorda erfarenheter af skilda slag kan ej komma i fråga. Hufvudvilkoret för erhållandet af goda resultat var giftesvis att

vinna meddelarens förtroende. Ty öfverallt påträffar man bönder, som genom lifligt intresse och under en lång erfarenhet förvärfvat ingående kännedom om sin trakts och sina grannars ekonomiska förhållanden, men långt ifrån alla dessa äro villiga att därom lemna upplysningar — åtminstone pålitliga sådana. Det öfvervägande intrycket var dock, att de allra flesta blifva synnerligen intresserade och tillmötesgående, så snart de fått någorlunda kännedom om sakens innebörd.

Önskligt hade varit att kunna meddela siffrorna för hvarje lägenhet eller åtminstone by, sammanställda med de ur den lokala undersökningen framgångna ¹⁾. En sådan jämförelse erbjuder mycket intresse, men kan af utrymmesskäl ej göras. I följande tablåer meddelas därför endast slutsummor. Den lokala undersökningens resultat betecknas med »1896 N:r 1» de ur den senare undersökningen erhållna såsom »1896 N:r 2». Vidare upprepas uppgifterna för 1895 tillsamman med 1894 års för att åskådliggöra storleken af de förändringar, som för hvarje år af vederbörande lokalkommittéer göras (denna gång ovanligt stora på grund af olika årsväxtförhållanden). Slutligen hafva vi funnit lämpligt anföra äfven 1865 års uppgifter, hvilka likaledes gifva anledning till intressanta jämförelser.

Tablå II.

Löfångers s.	Utsäde (hl.)					Boskap (st.)						
	råg	korn	hafre	bland-säd	potatis	hästar	ung-hästar	tjurar	kor	ung-nöt	får	svin
1865	99	2,833	92	37	1,203	428	36	33	2,103	414	2,722	225
1894	27	3,050	60	12	1,000	350	120	60	2,300	580	700	350
1895	20	3,138	52	20	1,000	355	140	65	2,450	600	800	300
1896 N:r 1	15	2,557	223	14	1,266	509	25	58	2,825	645	2,818	496
1896 N:r 2	33	2,557	77	88	1,234	479	21	50	3,073	802	3,139	467

Först och främst kan konstateras, hurusom i det stora hela en genomgående öfverensstämmelse förefinnes mellan resultaten af de båda undersökningarna. Den senares siffror äro väl i regel

¹⁾ Dessa hafva ställts till vårt förfogande af Telegrafkommissarien J. O. Nordin, undersökningens ledare, till hvilken vi äfven för välvilliga upplysningar rörande dess utförande stå i tacksamhetsskuld.

något högre, dock endast få procent. Kolumnerna för hafre och blandsäd förete visserligen relativt stora differenser, men dessa mildras väsentligt, om man sammanslår siffrorna. Gränsen mellan dessa slag af utsäde är nämligen svår att fasthålla. Ty när en bonde skall uppgifva sina utsädesbelopp, talar han ej gerna om ett kvantum blandsäd utan om dess beståndsdelar hvar för sig.

Hufvudintrycket är emellertid att, så vidt vi af vårt kontrollförsök våga döma, den af hushållningssällskapet anordnade lokala undersökningen lämnat fullt tillfredställande resultat.

Slående är vidare en jämförelse med 1865 års siffror, som i tablån anföras. Dessa visa sig på många viktiga punkter uttrycka äfven de *nuvarande förhållandena* bättre, än de vanliga nutida statistiska uppgifterna göra det. Om man för samtliga de lokalt undersökta socknarne i Vesterbottens län (Örträsk som 1865 ingick under Lycksele socken, måste vid denna jämförelse uteslutas) summerar 1865 års siffror, skall man göra samma iakttagelse för ett större område. Anföras må följande exempel:

Tablå III.

	1865	1891—96 (enl. vanl. stat. uppg.)	1892—97 (enl. lok. undersökn.)
Utsäde af råg hl.	516	430	672
› korn hl.	27,400	28,738	26,732
› blandsäd hl.	308	689	243
Får st.	28,519	15,869	34,118

Dessa siffror beröra visserligen endast en del af länet, men allt tyder på, att fortsatta lokalundersökningar skola i den återstående lemna enahanda resultat. Man kan därför med fullt fog påstå, att åtminstone vissa af de på vanligt sätt insamlade primärsiffrorna äro så felaktiga, att ej blott oriktiga slutsatser af dem måste dragas om det relativa värdet hos hela grenar af jordbruket och boskapsskötseln, utan att de ej ens utgöra en pålitlig måttstock för bedömandet af, huruvida dessa absolut taget gått framåt eller tillbaka under en tiderymd af öfver 30 år! Sådan statistik torde vara af minst sagdt problematiskt värde. Man må ej heller söka trösta sig med att dylika fall äro abnorma tillfälligheter, som existera och öfver hufvud äro möjliga endast i våra nordligaste

län med deras oerhörda arealer och exceptionella förhållanden i öfrigt. De här ifrågasvarande delarne af Vesterbotten tillhöra så godt som uteslutande kustlandet, hvilket i fråga om odling och befolkningstäthet torde kunna jämföras med åtskilliga af mellersta och södra Sveriges kargare län. Man synes sålunda ej göra sig skyldig till någon öfverdrift, om man efter förhållandena i Vesterbotten till någon del bedömer den nu existerande statistiken för alla trakter, som ej sedan 1865 särskildt undersökts. Gör man under denna förutsättning några beräkningar, kommer man till rätt anmärkningsvärda resultat. Att därvid direkt undersöka, i hvad mån t. ex. siffrorna för rikets totalskörd kunna influeras af statistikens bristfällighet, möter hinder på grund af de många skörde-rubrikerna och svårigheten att fastställa deras inbördes värde. Enklare är att undersöka, hur förhållandena ställa sig i fråga om åkerarealen. Om denna lägges till grund för en beräkning, behöfver man ej befara att olikheterna, i afkastning skola öfverdrivas, ty åtskilliga af rikets fruktbaraste län befinna sig bland de ännu ej speciellt undersökta områdena. Dessa utgöra nämligen hela Östergötlands, Malmöhus, Skaraborgs, Kopparbergs (dock 1 socken fullständigt undersökt samt större delen af länet rörande boskapen), Vesternorrlands och Norrbottens län; vidare delar af Örebro, Vesterbottens, Gefleborgs samt Göteborgs och Bohus län. Dessa områden representera tillsammans ungefär 37 % af rikets hela åkerareal. I de 11 vesterbottniska socknarne hade siffrorna för denna genom lokala undersökningarne ökats från 36,694 till 43,811 har eller med omkring 20 %. (Denna ökning kommer uteslutande på siffrorna (tab. I) för den till höskörd använda odlade jorden hvars afkastning i samband härmed höjts från 531,000 till 760,681 deciton). Utsträcker man nu giltigheten af de för detta område konstaterade förhållanden till alla ej undersökta trakter, skulle hela rikets åkerareal och därmed äfven dess afkastning ökas med ungefär 7,5 % d. v. s. skördens penningvärde för 1897 borde uppskattas 40 mill. kr. högre än hvad den nuvarande statistiken ger vid handen. En liknande undersökning i fråga om boskapsstocken lämnar till resultat, att det i off. stat. uppgifna antalet nötkreatursenheter i hela riket borde ökas med 7 % (237,000 st.), motsvarande i penningar minst 25 mill. kr.; allt detta under förutsättning, att äfven de för

längre tid tillbaka lokalt undersökta länen skulle uppvisa riktiga siffror.

Dessa hypotetiska och lättvindiga beräkningar göra naturligen ej anspråk på något positivt värde, utan afse endast att belysa, af hvilken betydelse jordbruksstatistikens bristfällighet kan tänkas vara. Antagligen är den snarare större, ty att högst betydande fel kunna förefinnas i statistiken för äfven de trakter, som någon gång varit föremål för lokala undersökningar, framgår såsom ofvan nämndes af en jämförelse mellan uppgifterna för närliggande år äfven uti dessa län. De lokala undersökningarna hafva ju också på många ställen utsträckts öfver så långa tiderymder, att de första resultaten för länge sedan äro föråldrade. Deras planläggning har ofta under arbetets fortgång förändrats, liksom ock den noggrannhet och omsorg, som däråt egnats, emellanåt lämnat åtskilligt öfrigt att önska. I flere län hafva vederbörande, sedan en undersökningsserie en gång fullbordats, helt lugnt låtit arbetet upphöra såsom en gång för alla afslutadt. På andra ställen bedrifves det så långsamt, att man knappast kan förutse den dag, då det öfvergått hela området. Medellängden för alla de nu pågående lokala undersökningsserierna torde lägst böra beräknas till 15 år. Det ligger i öppen dag, att i vår utvecklingskraftiga tid rent af genomgripande förändringar kunna ega rum under en så lång period. Och dessa kunna svårigen finna trogna uttryck i så långsamt fortskridande undersökningar för att ej tala om de på vanligt sätt vunna statistiska uppgifterna. Den som lefver midt i utvecklingen kan ej utan särskildt arbete så lätt öfverskåda ens dess hufvudådrors vidd och riktning än mindre bedöma, i hvad mån sidogrenarne i samband härmed vinna ökad näring och tillväxt eller till äfventyrs med större eller mindre hastighet utsina. Slående exempel härpå erbjuda några ofvan anförda siffror.

Hvarje vesterbottning vet, att boskapsskötseln är länets viktigaste näring samt att nötkreatursafveln därinom dominerar tack vare smör- och ostproduktionens betydenhet. Men hur ofullkomligt uttryckes ej denna sanning i de vanliga statistiska uppgifterna (tab. I). De erbjuda en profkarta på felvärderingar af alla slag och storlekar och resultera i slutsummor, som ange hela antalet kor (för de 11 socknarne) nära 25 % för lågt samt den därmed i närmaste

samband stående höskörden 43 % för liten. Undersöker man vidare siffrorna för de viktigaste bigrenarne, kornsådden och fårafveln, finner man tydlig återverkan af hufvudgrenarnes feluppskattning. Att utsädet af korn angifvits för högt (5 %) är en naturlig följd af den bristande uppfattningen om huru mycket foderproduktionen vunnit terräng. Fåren ha däremot ej upptagits till ens hälften af sitt verkliga antal, hvilket torde förklaras på följande sätt. Nötkreatursskötseln har en så öfvervägande betydelse, att länets hela landthushållning därpå baseras. Hvarje landtbrukare söker hålla nötkreatursstammen så konstant hög som möjligt. I socknarnes centralare och bördigare delar förekomma därför fåren sällan, åtminstone hos de mer burgna. Dessa behöfva ej denna lätt variabla boskap, ty under ett godt skördeår kunna de spara foder till ett kommande, och vid dålig höskörd ega de medel att inköpa, hvad som tarivas för ladugårdsbesättningens vidmakthållande. I socknarnes skogsstrakter deremot, där ladugårdens produkter äro svårare att afsätta och hushållningen följaktligen går ut på att låta egen produktion täcka så många som möjligt af de egna behofven, där spelar fårens ull en viktig roll, när det gäller att ej alltför mycket nedtynga utgiftskontot. På samma sätt förhåller sig i allmänhet med den fattige, som måste hushålla endast för den närmaste tiden. Får han god höskörd, har han dock ej kontanter nog att genom inköp därefter anpassa sin nötkreatursbesättning, hvars naturliga tillväxt sker sakta. Fåren däremot, som under våren och sommaren nära fördubblas i antal, få då alla lefva vintern öfver för att utjämna disproportionen mellan fodertillgång och boskap. Men dessa förhållanden möter man ej hos den tongifvande landtbrukaren i socknarnes tyngdpunkter. För honom är fårafveln en själfklar misshushållning, en antikverad ståndpunkt, hvilken uppfattning äfven tager sig uttryck i de statistiska uppgifter han hvarje år är med om att utarbete. Säkerligen är hans åsigt riktig, men detta kan ej förändra det faktum, att fårafveln än i dag är en ganska betydande näringskälla för Vesterbottens län — måhända för hela riket ¹⁾).

¹⁾ Påpekas må i detta sammanhang, hurusom den omständigheten, att den officiella statistikens uppgifter rörande boskapen afse de »vid årets slut underhållne kreatur», nedtrycket siffrorna för fårens antal. Detta be-

När sådana feluppfattningar rörande utvecklingens grunddrag och de statistiska hufvudrubrikerna kunna förekomma, är det klart, att inga mer kombinerade beräkningar hafva ringaste utsigt att lemna verkliga resultat. Vår jordbruksstatistik kan knappast ge en aning om t. ex. foderproduktionens och kreatursstockens ömsesidiga förhållande under senaste tider eller andra för kännedomen om våra viktigaste näringsgrenar grundväsentliga frågor.

Detta exemplifierande har redan fört för långt. Det afsåg att belysa påståendet, att subjektiva uppfattningar och teoretiska spekulationer ej ensamma kunna ge fullt trogna uttryck åt den ekonomiska utvecklingens gång samt att därför de statistiska siffror, som äro bygda på endast sådan grund, måste blifva vilseledande. Tillförlitliga utgångspunkter för beräkningarne äro oundgängligen nödvändiga, och de lokala undersökningarne torde rätt bedrifna motsvara alla rimliga anspråk i den vägen. Härvid må dock uppställas denna fordran:

de lokala undersökningarne böra verkställas likformigt öfver hela riket samt åtminstone hvar tionde år för hvarje undersökningsområde.

Hvad det första vilkoret, likformigheten, angår, så förutsätter denna nästan med nödvändighet ett reglerande ingripande af vederbörande centrala myndigheter. Under nuvarande förhållanden, då hushållningssällskapen i känslan af sin faktiska suveränitet ogeneradt komma med de mest halsbrytande oriktigheter i fråga om insända statistiska uppgifter och utan vidare påföljd kunna till handlingarne lägga vederbörandes erinringar härom, under dessa förhållanden kan man knappt tala om en modern jordbruksstatistik, ty denna förutsätter först och främst, att primärsiffrorna — låt vara tämligen lättvindigt hopkomma — åtminstone inhemtas efter något så när samma principer. De faktiska missförhållandena härutinnan torde också kunna afhjälpas att döma af de ord, som med obetydliga variationer återfinnas i alla hushållningssällskaps

---

finner sig nämligen vid denna tid på sitt minimum, i det då återstår endast den vid höstslakten bespararade afvelsstammen, som under den följande våren och sommaren torde ökas med 100 %. Antagligen förklaras den enligt officiella statistiken försiggångna minskningen af fåren delvis deraf att primärsiffrornas meddelare allt mer iakttagit anförda bestämmelse.

gällande stadgar: »Det åligger sällskapet att ställa sig till efterrättelse hvad nu eller framdeles varder stadgadt i fråga om skyldighet för hushållningssällskapen — — — att till Statistiska Centralbyrån ingifva uppgifter till jordbruksstatistiken».

Längden af den tidsperiod, som bör åtgå för hvarje ny undersökningsserie, är i grund och botten en ekonomisk fråga. Ofvan anfördes, att hushållningssällskapen under det sista decenniet utbetalt 15 à 16 tusen kronor per år i och för samtliga statistiska uppgifter, hvaraf endast en obetydlighet för de på traditionellt sätt af filialafdelningarne o. a. insända. En öfver hela Sverige utsträckt lokal undersökning, utförd med nödig noggrannhet efter samma plan och inom loppet af 10-årsperioder, skulle antagligen ej draga högre årlig kostnad än 30,000 kr. Summan kan förefalla betydande, men är i själfva verket en bagatell, om man tänker den fördelad på 26 hushållningssällskap, till hvilkas ändamål hör, att »på lämpligt och tidsenligt sätt bidra till ökade insigter — — — i de olika hushållsgrenar, som kunna bidra till förökadt välstånd inom länet». Upplysningsvis kan meddelas, att samtliga hushållningssällskaps inkomster under sist förflutna år torde uppgått till ungefär 1,800,000 kr. samt deras behållning (fonder oberäknade) vid årets slut till 4 1/2 mill. kr. När man då betänker, att minst 3/4 af dessa sig för hvarje år ökande tillgångar förvärfvats genom statsmaktens medverkan, synes denna utan obillighet kunna fordra af hushållningssällskapen, att ett något högre belopp än nu användes för jordbruksstatistiken. Dennas tidsenlighet ligger tydligen i bådas rätt förstådda intresse.

* * *

Den här ifrågasatta utsträckningen och regleringen af de lokala undersökningarne skulle otvifvelaktigt innebära en stor förbättring i jämförelse med de nuvarande förhållandena inom vår jordbruksstatistik. Några svårare hinder ur praktisk eller ekonomisk synpunkt kunna ej heller förefinnas. Emellertid lider detta tillvägagångssätt af åtminstone ett väsentligt fel. Bland samtliga siffror för ett år blifva på detta sätt endast 1/10 fullt nya. De öfriga basera sig på undersökningar sedan 2 till 10 år tillbaka. Man ope-

rerar följaktligen med uppgifter af mycket olika värde, i genomsnitt 5 år gamla, och kommer aldrig därefter att kunna påstå: Alla dessa siffror, som samtliga afse samma tidpunkt, äro nya och möjligast tillförlitliga. Detta önskningsmål i fråga om hvarje slags statistiskt arbetsmaterial torde dock ej vara alltför svårt att realisera, och vi tillåta oss framlägga några antydningar om ett sätt¹⁾ härför.

Hvart tionde år samtidigt med folkräkningarna — eller om man så vill hvart femte — anordnar K. Landbruksstyrelsen en grundlig jordbruksstatistisk undersökning öfver hela riket. Hushållningssällskapens förvaltningsutskott anmodas att, på förslag af lokalafdelningarna, inom hvarje undersökningsområde allt efter dettas beskaffenhet utse ett eller flera ombud att utföra arbetet. Säkerligen kunde — här till — med fördel användas folkskollärarna, som därigenom finge ett väl behöfligt tillfälle till förtjänst och hvilkas karaktär af tjänstemän möjliggör en noggrann kontroll. Undersökningens plan och metod utarbetas i detalj af Landbruksstyrelsen i förening med Stat. Centralbyrån och tillhandahållas i utförlig och populär form hvarje undersökare. Den jordbruksidkande allmänheten, hvars omisstänkamma intresse är en nödvändig förutsättning för undersökarnes framgång i sitt värf, torde vid den första undersökningen höra lämpligen bearbetas genom upplysningar om dess ändamål och betydelse. Önskvärdt vore vidare ur likformighetens synpunkt, att antingen af landbruksstyrelsen utsända inspektörer eller inom hvarje län t. ex. hushållningssällskapets sekreterare eller länsagronomen (efter i Stockholm genomgången instruktionskurs) sammanträdde i landsorterna med de lokala undersökarna i och för meddelande af upplysningar och anvisningar. De erhållna detaljsiffrorna granskas af vederbörande lokalafdelningsbestyrelse och förvaltningsutskott samt insändas jämte deras utlåtande och anmärkningar till Statistiska Centralbyrån, der de slutligen kontrolleras och samarbetas. Resultatet offentliggöres på samma sätt som nu, ehuru naturligen endast hvart tionde (eller femte) år. På grundval af sålunda erhållna siffror och med ledning af den enligt K. M:ts bref den 5 juni 1874 afgifna länsstyrelsernas årsväxtherättelser jämte länsmäns och kronofogdars uppgifter rörande

¹⁾ Uppslaget här till godhetsfullt meddeladt af Prof. P. Fahlbeck i Lund.

skördebeloppen, uppskattade i korntal, beräknar Statistiska Centralbyrån sedan för de följande åren skördesiffrorna i likhet med hvad äfven nu är fallet. Dock torde kunna ifrågasättas, huruvida ej de årliga årsväxtberättelserna och skördeuppgifterna lämpligare kunde afgifvas af hushållningssällskapens förvaltningsutskott enligt lokalafdelningarnes rapporter, hvilka sålunda skulle träda i stället för deras nu årligen upprättade s. k. statistiska uppgifter.

På detta sätt skulle hvart tionde (eventuellt femte) år föreligga en så vidt möjligt tillförlitlig jordbruksstatistik och därmed småningom vinnas utgångspunkter för äfven mer komplicerade beräkningar rörande åkerbrukets och boskapsskötselns förhållanden. Af stor vikt synes vidare vara, att de inhämtade detaljuppgifterna ej såsom nu få i allmänhet förkomma, utan insändas till och förvaras af Statistiska Centralbyrån, der de efter hand bilda det värdefullaste material för ekonomiska eller statistiska lokal- och detaljforskningar, hvilka väl förr eller senare äfven hos oss måste begynna.

Hvad slutligen den ekonomiska sidan af saken beträffar, är detta förslag säkerligen väl situeradt. Om man nämligen, såsom ofvan gjorts, beräknar den årliga kostnaden för öfver hela riket under loppet af 10-årsperioder genomförda lokalundersökningar till 30,000 kr. samt vidare anslår den årliga utgiften för utarbetandet och publicerandet af hushållningssällskapens berättelser till 10,000 kr., så skulle för hvarje tioårsundersökning finnas disponibel en summa af 400,000 kr. Häraf torde 100,000 kr. böra beräknas för organisering, inspektion samt primärsiffrornas bearbetning och publicerande. För dessas insamling återstode sålunda 300,000 kr. eller i genomsnitt 150 kr. för hvarje undersökningsområde, hvilket torde få anses fullt tillräckligt.

Thiele's proportionella valmetod.

Af

Aktuarien **S. Flodström.**

Metoden för att vid ett val, då flere representanter samtidigt skola utses, bland i valet deltagande partier fördela det fixerade antalet representantplatser i förhållande till partiernas numerär, är, såsom bekant, icke så omedelbart gifven. Svårigheten ligger däri, att representantplatserna äro *odelbara* storheter. I annat fall vore den ifrågavarande fördelningen naturligtvis icke svårare än någon annan proportionell fördelning: tre partier, ett på 40, ett på 30 och ett på 20 anhängare, sig emellan delande 10 platser, böra erhålla resp. $4.44 \dots$, $3.33 \dots$ och $2.22 \dots$ platser; men då den tionde platsen i verkligheten ej kan delas utan odelad måste tillfalla något af partierna, blir följden den, att två af dem vid fördelningen måste få för litet och det återstående partiet för mycket — strängt matematiskt sedt.

Proportionaliteten måste alltså, när fråga är om val, tagas ur en annan synpunkt; och man torde ej kunna neka till, att det äfven har sitt berättigande att kalla en sådan fördelning proportionell, genom hvilken *en* plats tilldelas hvarje lika antal valmän, så att det för besättande af två platser fordras dubbelt så många valmän som för besättande af en, för besättande af tre platser tre gånger så många valmän som för besättande af en, o. s. v., hvarvid emellertid den nödvändiga konsekvensen blir, att alla öfverskott af valmän, som ej uppgå till fulla detta antal måste lämnas utan afseende.

Huru skall man då i hvarje fall finna, hvilket antal valmän det är som berättigar till *en* representantplats, när antalet platser, som skola besättas, är fixerad?

En enkel regel härför är (år 1878) uppställd af professorn i juridik i Gent, Victor, D'Hondt, och lyder sålunda:

Dela det antal röster, som hvarje parti erhållit, med 1, 2, 3 o. s. v., tills hvarje partis röstsumma är delad, så många gånger, som partiet högst kan tänkas få representanter. Det största af de sålunda uppkomna delningstalen, med utelämnande af bråk, som ger det fulla antalet representanter, är det tal, som berättigar till en plats.

Exempel, afseende besättande af tio platser:

A-partiet.	B-partiet.	C-partiet.
40	30	20
20	15	15
$13\frac{1}{3}$	10	$6\frac{2}{3}$
10	$7\frac{2}{4}$	....
8	....	....

Om alla dessa tal uppskrifvas i ordning efter storleken med det största (40) först, finner man, att det tionde talet är 8. Detta är alltså den sökta delningssiffran. 8 valmän ega röst till 1 representant, och 40 — partiet A — följaktligen till 5 representanter, 30 — partiet B — till 3 representanter, och 20 — partiet C — till 2 representanter. Öfverskotten inom parterna B och C, resp. 6 och 4, måste lämnas utan afseende.

En dylik fördelningsmetod kan emellertid, såsom man lätt finner, endast användas i sådana fall, då partierna äro skarpt åtskilda och ej äga några gemensamma kandidater. För det fall, att gemensamma kandidater förekomma, har prof. T. N. Thiele i Köpenhamn, i en uppsats Om Flerfoldsvalg i Overs. over D. K. D. Vidensk. Selsk. Forh. 1895, gifvit en intressant generalisering af D'Hondtska beräkningsmetoden. Dess grundtanke är följande.

För hvarje gifven *kombination* af det antal kandidater valet afser skall beräknas den röstsumma, som den *såsom helhet* erhållit, med iakttagande däraf, att om endast ett namn å en valsedel (lika godt hvilket; ordningsföljden mellan namnen å valsedeln är likgiltig) kommer i betraktande, det räknas = 1, om två namn å en

valsedel komma i betraktande, de räknas $= 1 + \frac{1}{2}$, om tre namn, deras siffervärden uttryckas med $1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3}$, o. s. v. Den kombination af kandidater, som vid sådan beräkning erhåller den högsta röstsumman, skall vara vald.

Antag följande listor, antal valsedlar samt kandidater:

Lista.	Antal valsedlar (<i>n</i>).	$n(1 + \frac{1}{2})$.	$n(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3})$.	Kandidater.					
A	84	126	154	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>			
B	120	180	220	<i>a</i>	<i>b</i>		<i>d</i>		<i>f</i>
C	36	54	66	<i>a</i>			<i>d</i>		<i>e</i>
D	72	108	132		<i>b</i>	<i>c</i>		<i>e</i>	
E	9	$13\frac{1}{2}$	—		<i>b</i>				<i>f</i>
F	48	72	88				<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>

Tre skola väljas. Det inkomna röstmaterialet medgifver tjugu olika kombinationer af tre namn, och för hvarje sådan kombination måste en särskild beräkning utföras. Tag t. ex. *abc*. Denna har inom flokken A tre namn, alltså 154 röster

»	»	B två	»	»	180	»
»	»	C ett	»	»	36	»
»	»	D två	»	»	108	»
»	»	E ett	»	»	9	»
					Summa 487	»

En likartad beräkning ger för kombinationen *abd* summan 529, för *abe* 525, för *abf* $515\frac{1}{2}$, för *acd* 480 e. s. v. Den största af de summor, som erhållas, är 529, och kombinationen *abd* blir alltså den segrande.

Metoden lider emellertid af ett svårt praktiskt fel. Antalet kombinationer, för hvilka särskilda beräkningar måste utföras, kan nämligen, när ett större antal representanter skall utses, visa sig vara snart sagdt oändligt. Vid ett val, där tio representanter skola utses bland trettio uppställda kandidater, uppgår, såsom Thiele själf påpekar, antalet möjliga namnkombinationer till öfver tre millioner. För att komma ifrån denna svårighet föreslår Thiele två approximationsmetoder. Man går successivt till väga. Antingen börjar man (enligt «tilläggningsregeln») med att afgöra, hvilken kandidat man skulle få vald såsom ensam representant; därpå beräknas summan för alla de kombinationer af två, af hvilka den

förre är en, och utväljes den kombination, för hvilken summan blir störst; därpå pröfvar man resultatet vid tilläggandet af en tredje o. s. v., tills det önskade antalet är uppnådt. Eller ock kan man gå den motsatta vägen, börja med att beräkna summan för den något för stora kombinationen af alla de kandidater, som icke äro uppenbart omöjliga, och en för en (efter «kasseringsregeln») bortplocka de kandidater, genom hvilkas aflägsnande göres den minsta förlusten. De två reglerna föra emellertid stundom till i någon mån afvikande resultat, och i sådant fall har man att göra, en noggrannare beräkning, hvarvid hufvudregeln till en del måste användas.

För att kunna rätt uppskatta den Thieleska valmetoden, torde man först böra granska de antaganden, hvarifrån den utgår.

Kännetecknet på ett godt val i allmänhet är, säger Thiele, att den summa af tillfredsställelse, som den valda kandidatkombinationen skänker valkorporationen såsom en enhet, är större än den tillfredsställelse, som kan uppnås genom någon annan kombination hvilken som helst af samma antal kandidater. Det gifves val, vid hvilka tillfredsställelsen är lika stor för hvarje nytt namn från den egna listan eller valedeln man lyckas drifva igenom, vid hvilka alltså, om tillfredsställelsen vid valet af en kandidat räknas = 1, tillfredsställelsen äfven vid den andres, tredjes och alla de efterföljandes val bör räknas = 1; detta är de vanliga *majoritetsvalen*. Men det gifves äfven val, då tillfredsställelsen vid genomdrifvandet af det andra namnet icke på långt när är så stor som vid genomdrifvandet af det första och då graden af tillfredsställelse är i starkt fallande med hvarje nytt namn man lyckas vinna. Får tillfredsställelsen vid genomdrifvandet af det andra namnet endast räknas = $\frac{1}{2}$, när den vid genomdrifvandet af det första räknas = 1, och blir den vid valet af en tredje kandidat reducerad till $\frac{1}{3}$, vid valet af en fjärde till $\frac{1}{4}$ o. s. v. i samma förhållande, så erhåller man ett *proportionellt* val. Denna valforms berättigande är alltså inskränkt just till sådana fall, då den enskilde väljaren endast känner hälften så stor tillfredsställelse vid valet af sin andre kandidat som vid valet af den förste, o. s. v.

När Thiele vidare förklarar den proportionella valmetoden särskildt lämplig att komma till användning vid val af folkrepre-

sentanter o. dyl., måste det vara under antagande, att vid sådana val just det ofvan beskrifna förhållandet med aftagande grad af tillfredsställelse för hvarje nytt genomdrifvet namn, gör sig gällande. Huruvida detta antagande äfven stämmer öfverens med verkligheten, kan dock starkt ifrågasättas, och Thieles resonnemang synes, såsom, äfven Sigurd Hansson påpekat (Statsvet. Tidskr. 1899, s. 207), endast kunna vara riktigt med det vilkor, att uteslutande oegennyttiga samhällshänsyn bestämma måttet af samhällsmedlemmarnes tillfredsställelse. Det förefaller dock, som vore icke ens härmed förklaringen fullt antaglig; den rör sig i en cirkel.

Men må vi försöka en annan utgångspunkt. Om vid ett vanligt majoritetsval två partier med fullkomligt skilda listor stå mot hvarandra, gäller striden som bekant allt eller intet. Af det ena partiets kandidater bli antingen alla valda eller också ingen, och utsikterna för partiet att vinna *en* plats äro icke större än utsikterna att vinna två eller tre eller så många, som valet gäller. Vid ett val efter proportionalitetsgrundsatsen åter är det helt annorlunda. Här insätter hvarje parti ett antal representanter *i förhållande till sin numerär*, och utsikten att få två kandidater valda är därför för ett parti endast hälften så stor som utsikten att genomdrifva valet af en, utsikten att få tillsätta tre representanter endast tredjedelen så stor som att få tillsätta en, o. s. v. Om vid majoritetsvalet utsikten för en af kandidaterna att bli vald betecknas med 1, så måste utsikterna att gå igenom för hvar och en af de öfriga kandidaterna äfven betecknas med 1. Om däremot vid ett proportionellt val utsikten för en af ett partis kandidater att bli vald betecknas med 1, så måste samma utsikt för ytterligare en af dem betecknas med $\frac{1}{2}$, för en tredje af dem med $\frac{1}{3}$, o. s. v.

Och att utsikterna till vinnande af platser sålunda aftager, beror tydligen därpå, att man *låter dem aftaga* i motsvarande grad, att man för hvarje vunnen plats godvilligt *sänker anspråken* på den följande. Det för majoritetsvalet utmärkande är just, att de anspråk man framställer på en andra, tredje o. s. v. plats icke äro i minsta mån mindre än anspråken på en första, och skulle man vid ett proportionellt val envisas på samma sätt, så blefve valet helt enkelt omöjligt. Det är för att komma till något resultat, som partierna bekväma sig till att reducera sina respektive anspråk

därhän, att de endast fordra ett visst antal platser *i förhållande till sin numerär* och att de sålunda hysa precis hälften så stora anspråk på två platser som på en, tredjedelen så stora anspråk på tre platser som på en, o. s. v. Om det ursprungliga anspråket på att få tillsätta *en* representant siffermässigt betecknas med 1, måste därför motsvarande anspråk på tillsättande af ytterligare en representant — just för att valet skall utfalla i proportion till partistyrkan — reduceras till $\frac{1}{2}$, anspråket på tillsättandet af en tredje reduceras till $\frac{1}{3}$, o. s. v. Och hvad som gäller för partierna i detta fall, måste naturligtvis också gälla för de enskilde väljarne, som äro delbegrepp af partierna, eller rättare, af hvilka partierna endast äro summor.

Tänka vi oss platserna tillsatta successivt, så bör därför beräkningen af rösterna i det förut gifna exemplet utföras sålunda (Thieles »tilläggningsregel»):

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>
A	84	84	84	—	—	—
B	120	120	—	120	—	120
C	36	—	—	36	36	—
D	—	72	72	—	72	—
E	—	9	—	—	—	9
F	—	—	—	48	48	48
Summor	240	285	156	204	156	177

Den som hos sig förenar de största anspråken på den första platsen är tydligen *b* (med 285 röster), och efter hans inval reducera partierna eller flockarna A, B, D och E sina i röstetalen uttryckta anspråk på ännu en plats till hälften, hvarför tabellen erhåller följande utseende:

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>
A	42	—	42	—	—	—
B	60	—	—	60	—	60
C	36	—	—	36	36	—
D	—	—	36	—	36	—
E	—	—	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$
F	—	—	—	48	48	48
Summor	138	—	78	144	120	112 $\frac{1}{2}$

Andra platsen intages alltså af *d* (med 144 röster), och flockarna B, C och F låta nu sina anspråk minskas, den förra till en tredjedel af de ursprungliga och de båda andra till hälften. Tabellen får nu alltså nedanstående form:

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>
A	42	—	42	—	—	—
B	40	—	—	—	—	40
C	18	—	—	—	18	—
D	—	—	36	—	36	—
E	—	—	—	—	—	4 ¹ / ₂
F	—	—	—	—	24	24
Summor	100	—	78	—	78	68 ¹ / ₂

Tredje platsen intages följaktligen af *a* (med 100 röster), och summan af de med röstetal uttryckta anspråk, som genom valet af *a*, *b* och *d* tillfredsställas, är 529. Räkningens resultat är, såsom man finner, fullkomligt det samma, som när alla tre platserna samtidigt besattes (jfr ofvan), och finner detta sin förklaring-däri, att beräkningsgrunden är i båda fallen enahanda, fastän utförandet gått olika vägar.

Men platsernas tillsättande en för en har endast skett för demonstrationens skull; i verkligheten tillsätts de ju *samtidigt*. Och då uppstår den frågan: är den här vunna summan (529) verkligen den största, som kan uppnås? Skulle icke väljarnes anspråk möjligen genom någon annan kombination af tre kandidater kunna ännu bättre tillgodoses?

I ifrågavarande exempel är detta, såsom vi redan förut veta, icke fallet; men det finnes ingenting, som berättigar oss till den *allmänna* slutsatsen, att när samtidigt val af flere eger rum, den mest tillfredsställande kombinationen äfven i sig innefattar de mindre kombinationer, som hvar för sig skulle i högsta möjliga grad motsvara väljarnes representationsanspråk. Visserligen är detta oftast händelsen, men undantag gifvas; efter Thiele må följande exempel anföras:

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
A	10	10	—
B	8	—	8
C	—	4	—
D	—	2	2
E	—	—	5
Summor	18	16	15

Såsom ensam representant skulle här *a* med sina 18 röster bli vald; men beräknas, vid val af två representanter, de väljareanspråk, som skulle tillgodoses genom insättande af *a b* eller af *a c*, så befinnes summan för hvardera af dessa kombinationer endast utgöra 29, medan summan för kombinationen *b c* är 30. Och det måste anses otvifvelaktigt, att sistnämnda kombination på *det hela* bättre motsvarar valmännens anspråk än någondera af de båda andra.

Platsernas samtidiga tillsättande med de ändlösa räkningar det stundom medför kunna vi sålunda knappast på hederligt vis undkomma. Så teoretiskt riktig metoden än är, måste den därför betraktas såsom praktiskt oanvändbar *vid större val*. Då ej heller de föreslagna approximationsmetoderna kunna anses vara i praktiskt hänseende fullt tillfredställande, skulle vi alltså nödgas helt och hållet offra tanken på att kunna tillgodogöra oss Thieles proportionella valmetod i större städer vid deras samtidiga val af många representanter, om ej det gåfves ett sätt att, utan hänsyn till territoriella förhållanden, uppdelade de stora valkretsarna — eller rättare låta dem själfva uppdelade sig — i små »undervalkretsar». Detta sätt hoppas jag en annan gång få tillfälle att framställa.

Strödda meddelanden.

Negrer och boerer. I februarihäftet af *Journal des économistes* läses följande — särskildt i en fransk tidskrift — märkliga referat:

För dem, som ej smittats af den härskande skräcken för engelsmännen, rekommendera vi en utmärkt artikel, som nyss offentliggjorts i *Bibliothèque universelle et revue suisse* om orsakerna till kriget i Transvaal. Författaren Villarais, som länge vistats i Sydafrika, lämnar följande uppbyggliga upplysningar om, huru boerna behandla de infödde, hvars område de konfiskerat:

Transvaals författning förklarar, att det ej kan finnas jämlikhet hvarken i stat eller kyrka emellan de hvita och »dem, bland hvilkas förfäder, till fjärde led, finnes någon, som ej var af hvit ras.»

Den 26 Augusti 1898 afslog *Volksraad* en motion, som gick ut på att befria infödda prester och lärare från skyldigheten att bära ett märke af metall på armen, något, som hvarje i en stad boende svart måste bära för att visa, att han är i tjänst hos en ~~hvit; uraktlåter han detta; sättes han i fängelse för lösdrifveri.~~

En neger har inga rättigheter inför lagen; domstolen kan efter behag tillåta eller vägra honom att komma fram med sitt klagomål. I juni månad förra året yttrade sig generalprokuratorn på följande sätt angående mord på en svart — det var med anledning af en diskussion rörande en lag om förlust af medborgerliga rättigheter: »Alla domar för mord äro ej vanhedrande. En person blir kanhända dömd till sex månaders fängelse för att hafva dödat en svart tjänare genom att ha slagit honom för mycket; det är ju uppenbart, att han ej därför skall beröfvas sina rättigheter som valman».

En svart har ej rätt att äga eller arrendera den minsta jordlapp. Boern tillåter honom, om han så vill, att bo i ett hörn af hans område med villkor, att han förrättar alla dagsverken man kan komma att fordra af honom. När då de svarte hopade sig på områden, tillhörande bolag eller missionsanstalter, och flydde

undan boerna hittade dessa på det s. k. *plackerswet*, som begränsar antalet familjer på samma område till fem. Press i Pretoria för den 30 Sept. 1899 innehöll en redogörelse för ett *Volksraads* sammanträde, vid hvilket man fordrade lagens stränga verkställande.

De infödda, som ej erhålla plats på de brukade områdena äro förvisade till territorier, från hvilka de när som helst efter tre månaders uppsägning kunna förjagas.

En svart kan godtyckligt beskattas och åläggas dagsverks-skyldighet. Under det en boer, som ej är jordägare, blott betalar 10 fr. i skatt och en jordägare blott 4 fr. 50, måste en svart, som blott kan vara arbetskarl, betala 65 fr. Förra året fordrade man af hvarje svart i vissa distrikt 250 fr. — skatterna för det löpande året + de skatter som ej erlagts under hungersnödsåren. Statskommissarierna, som uppbära en lön af 7,500 å 10,000 fr. + 5 % af de skatter som de indrifva samt alla böter, skaffa sig vid sidan häraf mycket vackra inkomster. Så här går det till. När en svart ej kan betala sin skatt, är han tvungen att arbeta i grufvorna. Nyligen kunde man i Pretoria se en skara af åtminstone 400 sådana insolventa individer, som polisen förde till Johannesburg. Nu betala bolagen, som sakna arbetskrafter, en premie af 1 å 2 pund st. för hvarje arbetare, som man skaffar dem. Kommissarierna tjänstgöra som rekrytörer och sticka premien i sina egna fickor. Vid sammanträdet d. 25 Sept. 1899 förklarade sig en medlem af *Volksraad* känna en kommissarie, som på detta sätt skaffade sig en årlig inkomst af 250,000 fr.

När en stam, drifven till det yttersta, vägrar att betala skatterna, anfaller den, dess byar brännas, skörden och boskapen föras bort, männen delas bland dem som deltagit i fälttåget och måste tjäna sina herrar under fem år utan lön. Om de göra min af att fly, kan man ostraffadt döda dem. »Detta praktiserades 1894 i södra delen af Zoutpansberg och 1898 i norra delen af samma distrikt».

Villarais slutar på följande sätt:

Sådan är lagstiftningen och sådant har boernas handlingssätt varit ända till i denna stund. För ett sådant styrelsesätt ha vi blott ett namn — feodalism. Jordägarna äro de härskande; de svarte slafvar, bundna vid torfvan utan möjlighet att få äga den, godtyckligt beskattade och ålagda dagsverksskyldighet; kommissarierna representera fogdarne, som förtrycka sina underlydande i suveränens namn. —

Journal des économistes tillägger för egen del:

Man bör härför ej mindre beklaga, att kriget ej undvikits; men å andra sidan inser man ock att *uittlanders* — som den transvaalska statskassan lefver på — kunnat tröttna på att behandlas såsom negrer.

Nativiteten i olika samhällsklasser. I ett nyss utkommet häfte af *Bulletin de l'Institut international de statistique* lämnar Jaques Bertillon ett bidrag till kännedomen om ett intressant förhållande, som är ganska svårt att statistiskt behandla — nativiteten inom olika samhällsskikt. Statistiska undersökningar rörande detta ämne hafva vanligen gått ut från de olika yrkena och jämfört nativiteten i de välmående klassernas yrken med nativiteten i de arbetande klassernas. Bertillon använder en geografisk metod, — han jämför de distrikt, där de välmående bo, med de, som bebos af fattiga. I och för sin undersökning klassificerade han allt efter invånarnes olika förmögenhetsförhållanden de administrativa underafdelningarna i fyra stora städer, Paris, Berlin, Wien och London. De kriterier på välmåga hvarpå klassificeringen hvilat, äro sådana, som befintliga statistiska uppgifter lämna — medeltalet tjänare per hushåll, medelhyran per bostad, antalet invånare per bebodt rum o. d.; och ehuru samma uppgifter ej voro tillgängliga för alla städerna, hade han i hvarje fall en tillräcklig basis för en sådan allmän klassificering. I Paris, för att taga ett exempel, bestämdes arrondissementen såsom mycket rika, rika, välmående o. s. v. ända ned till mycket fattiga genom fem kriteriers förenade vittnesbörd — antalet tjänare per familj, antalet formella giftermålskontrakt per 1,000 giftermål, arbetarnes proportion till de öfriga invånarne, antalet personer per rum, samt antalet mottagare af fattigunderstöd. För Berlin voro medelhyran per bostad och antalet personer per rum de förnämsta kriterierna; för Wien hufvudsakligen de samma som för Paris. För London användes resultaten af Charles Booths tidigare undersökningar. I hvarje så klassificerad distrikt beräknades antalet födselar årligen per 1,000 kvinnor.

Resultatet blef genomgående det, att nativiteten var lägst i de rikaste distrikten, högst i de fattigaste. Detta är ej annat än hvad man kunnat vänta; men regelbundenheten och storleken af variationerna äro öfverraskande. För Paris (hvarest klassificeringen kunde mest noggrant genomföras) var sålunda antalet födselar per 1,000 kvinnor i åldern mellan 15-och 50 år för perioden 1889—93:

I 5 mycket fattiga	<i>arrondissemens</i>	188
I 3 fattiga	•	95
I 5 välmående	»	72
I 2 mycket välmående	»	65
I 4 rika	»	53
I 1 mycket rikt	»	34

För att aflägsna den felkälla som ligger däri, att de rika äro borta från staden under en del af året, särskildt under sommaren, gjordes en liknande beräkning endast för april månad 1891 (då folkräkning skedde), och medeltalet för de då närvarande invånarne uträknades — med ett resultat nästan helt och hållet det samma som för den längre perioden.

För de andra städerna blefvo typerna liknande. I Berlin voro under perioden 1886—1894 födslarne per 1,000 kvinnor i manbar ålder: —

I 2 mycket fattiga	<i>Standesämte</i>	157
I 3 fattiga	»	129
I 4 välmående	»	114
I 3 mycket välmående	»	96
I 3 rika	»	63
I 1 mycket rikt	»	47

För London visade Booths undersökningar och klassificeringar liknande nativitet: —

I 5 mycket fattiga	<i>districts</i>	147
I 5 fattiga	»	140
I 3 välmående	»	107
I 6 mycket välmående	»	107
I 7 rika	»	87
I 2 mycket rika	»	63

I Wien var beräkningsgrunden något olika — födslarne måste beräknas per 1,000 gifta kvinnor, ej kvinnor i manbar ålder; men resultatet blef det samma, nämligen: —

I 4 mycket fattiga	<i>Bezirke</i>	200
I 4 fattiga	»	164
I 3 välmående	»	155
I 2 mycket välmående	»	153
I 5 rika	»	107
I 1 mycket rikt	»	71

Könsproportionen bland nyfödde har af den bekante professor A. Rauber i Dorpat gjorts till föremål för en intressant framställning i ett nyss utkommet arbete »*Der Überschuss an Knabengeburt und seine biologische Bedeutung*».

Gosseöfverskottet bland nyfödde är ett välbekant faktum, som redan Graunt omkring 1660 konstaterade ur födelselistorna i England. På 100 nyfödda kvinkön komma i allmänhet c:a 105 nyfödda mankön. Till detta egendomliga förhållande sluta sig andra: den större procenten mankön bland dödfödde och den större mortaliteten bland de första åldersklasserna af gossar. Hårtill kommer vidare — hvad bland statistici ofta förbisetts ehuru det af Chr. Bernoulli först påpekats — ännu ett annat fenomen: att de manliga lifsfrukterna i högre grad än de kvinliga äro utsatta för missfall. Allt som allt tyder på ett betydande maskulint öfverskott bland konceptionerna, som emellertid jämförelsevis snart utjämnas genom den större afgang inom mankönet, som eger rum

så före som vid och efter födelsen. Och som bekant förefinnes till följd häraf inom hela befolkningen i de flesta europeiska länder ett ej obetydligt öfverskott af kvinnor.

Mångahanda hypoteser hafva uppställts för att förklara detta. Den *Hofacker-Sadlerska* teorien, som antog barnets kön till en del bero af föräldrarnes inbördes ålder, så att då fadern oftast är äldre än modern, gosseöfverskottet skulle vara själfklart, är väl af dessa den allmännast kända. Ingen har emellertid visat sig hålla stånd inför en närmare pröfning. Med Düsings bekanta arbeten 1883, 1884 infördes emellertid på detta forskningsområde ett nytt element — det biologiska. Detta element, ehuru afgörande, hade egendomligt nog dittills alldeles saknats. I nära anslutning till dennes framställning är det Rauber gifver sin egen högst intressanta förklaring af gosseöfverskottet. De familjer och horder, säger han, hvilka hade ett större gossebestånd, voro i människosläktets barndom bättre ställda än de, inom hvilka föddes öfvervägande flickor. De senare måste öfverallt vid fientligt sammanträffande duka under för de förra. Blott de familjer och stammar kunde alltså varaktigt blifva segrare och bevara sig som stam, inom hvilka gosseöfverskott blifvit konstant. I enlighet härmed är detta en *ärftlighetsföreteelse* och *tillika en nyttighetsinrättning*. Rauber, som helt sluter sig till den darwinska läran om människans härstamning, uttalar för öfrigt den förmodan, att mankönsöfverskottet bland de födde förvärfvats ej först af människosläktet utan i ett tidigare artled, af *Proantropos* och andra förelöpare. Ty äfven dessa kunde desto lättare bevara sig i kampen för tillvaron, ju fler kraftiga maskuliner och ju färre svaga femininer funnos för handen. Härmed öfverensstämmer, att ett något öfvervägande antal hankön är en utomordentligt vanlig företeelse i naturen. I detta sammanhang fäster Rauber uppmärksamheten på vikten af en undersökning om könsförhållandet hos nyfödde inom däggdjurens högsta klass.

Men — fortsätter han — det behöfdes ett större antal män ej blott för att *segra*, utan ock för att täcka uppkommande *förluster*. Öfver allt, där det maskulina könet har att skydda och säkerställa familjen eller större sammanslutningar, är det också utsatt för större faror, som fordra sina offer. Förbrukningen af maskuliner är på den grund i det hela större än af femininer. Blott sådana samhälligheter kunna varaktigt bestå, i hvilka denna förbrukning ersättes. Äfven nödvändigheten af en ersättning för denna större förbrukning hänvisar alltså på ett företräde i naturens hushållning för de familjer, hvilka äro i stånd att lämna ett maskulint öfverskott.

En starkare förbrukning af mankönet är åter en följd icke blott af dess egenskap att vara det kön, som sörjer för familjens skydd och uppehälle, utan ännu mera af dess *anspråksfullare lefnadsätt*. Denna egendomlighet står i närmaste sammanhang med den förstnämnda. Mankönets större anspråk äro svårare att tillfredsställa

och utgöra en fara, som ej får underskattas. Redan i moderlifvet, vid födelsen och under diperioden hotar denna egenskap mankön mera än kvinkön. Häraf den större mortaliteten för mankön under dessa perioder. Häraf också en förklaring af det mindre gosseöfverskottet bland oäkta: missfall inträffa här på grund af mödrarnes sämre lottade ställning oftare och drabba i högre grad det anspråksfullare och därför ömtåligare könet. Intressant vore att lära känna dödligheten hos oäkta barn under de första lefnadsåren med iakttagande af könsåtskillnaden. Säkerligen vore denna i än högre grad än bland de äkta till mankönets disfavor.

I vår tid framkallas framför allt en ökad mortalitet bland mankön af *den industriella verksamheten*, hvari kvinkönet i ojämförligt mindre grad tager del.

Rauber anmärker emellertid vidare, att det nutida bortdöendet af gosseöfverskottet är så tidigt, snabbt och omåttligt stort, att det absolut saknar en förnuftig begrundning som normalt. Tvärtom utgör det en patologisk företeelse som bör motverkas.

Fel i barnaföderskornas vård liksom än större fel, hvilka begås vid vården af de nyfödda och de uppväxande barnen, göra, att dessa massvis i förtid borttryckas och då mankön mera än kvinkön. Ett åvägabringande af gynsammare betingelser härutinnan skulle förändra mycket i befolkningens utseende. Färre missfall skulle ega rum, färre dödfödde komma till världen, flere barn, framför allt gossar blifva vid lif: vida fler män skulle obrutne af sjukdom nå lifvets fysiologiska slut. Flere giftermål skulle ega rum, flera kvinnor än hittills alltså utsättas för tillvarons faror; flera kvinnor följaktligen dö tidigare än nu. Kvinnoöfverskottet skulle försvinna och i dess ställe inträda öfverskott af män. Härigenom stege kvinnans värde och könsurvalet tilltoge. Ett varaktigt, men litet öfverskott af män, anser Rauber, är gosseöfverskottets yttersta och högsta ändamål.

Den gynsammaste befolkningsskildningen erbjuder i detta hänseende judarne, som utmärka sig för sällsyntheten af missfall och dödfödde, ringa barnadödlighet, stark äktenskaplighet, få oäkta födde, stort gosseöfverskott bland nyfödde, stor måttlighet i mat- och alkoholkonsumtion, afhållsamhet från könsutsväfningar och stor praktisk lefnadsvishet. Men å andra sidan vill Rauber ej dölja den judiska rasens fel. Man tänker därvid snarast på dess exklusiva böjelse för handel. Men från biologisk synpunkt är viktigare, att judarne synas hafva förlorat förmågan att bilda en själfständig stat. Det hör till människans fulla karaktär att vara ett statsbildande väsen, såsom redan Aristoteles påpekat. Judarnes hårda förtid har beröfvat dem denna egenskap.

Särskild uppmärksamhet egnar Rauber åt de delar af jorden, där männen äro öfvertaliga: några länder i Europa och för så vidt statistiken förmår därom upplysa, de flesta områden i de öfriga världsdelarne. Hvilka kunna orsakerna vara härtill? Man tänker närmast på *invandringen*. Men denna är dock knappast

ensam förklaringsgrund — invandringen från Europa skulle ej enbart för sig kunna en så kraftig verkan åstadkomma. Betraktar man orsakerna till det kvinliga befolkningsöfverskottet i Europa, finner man detta, såsom ofvan omtalats, bero på en för stark förbrukning af mankønet, hvartill kunde läggas en på grund af för liten giftermålsfrekvens för ringa kvinnoförbrukning. Det motsatta förhållandet i utomeuropeiska länder beror enligt Raubers mening i främsta rummet på *en omåttlig kvinnoförbrukning*.

Kvinkønets liksom mankønets ensidiga bortdöende är enligt sin natur blott en företeelse af begränsad varaktighet: det ena för det andra med sig. Men början och orsaken till utdöendet kan bero på det ena eller andra kønet. Redan en stark minskning inom ettdera är en farlig företeelse, såsom kunnat iakttagas på utdöende folkstammar. Rauber erinrar här om Darwins berättelse om Sandwicksöarnes urbefolkning. Åren 1832—72 hade denna aftagit med c:a 68 $\frac{1}{100}$. 1856 var förhållandet mellan mankøn och kvinkøn i alla åldersklasser 109:100, men i de 16 första 112,2:100. Enligt 1872 års folkräkning hade könsproportionen i alla åldersklasser stigit till 125,36:100. Såsom Darwin påpekar, måste gosseöfverskottet bland de nyfödde hafva varit ännu ofantligt mycket större. I fråga om Maoris på Nya Zeeland hafva gjorts liknande iakttagelser. I båda fallen har alltså utdöendet skett icke på grund af ofrukt-samhet utan som följd af ett öfvermått af gossefödslar — så vida uppgifterna annars äro riktiga.

Mycket mera kunde vara att anföra ur det ifrågavarande arbetet; särskildt erbjuder det stort intresse för statistikern genom den utförliga redogörelsen det lämnar tör den biologiska litteraturen i ämnet. Det redan anförda må emellertid vara nog som exempel på det rika innehållet i prof. Raubers skrift.

Privatförmögenheten i Frankrike har i senaste häftet af *Revue d'économie politique* gjorts till föremål för en uppskattning af V. Turquan på grundval af bouppteckningarnes årliga slutsumma. Multipliceras nämligen denna med det antal år, som förflyter mellan arflåtarens och arftagarens dödsfall — generationens medellifslängd — erhålles tydligen ett uttryck för privatförmögenhetens samlade belopp. Svårigheten är att finna denna medellifslängd.

Turquan söker visa, att generationens medellifslängd sammanfaller med föräldrarnes medellålder vid barns födelse. Man kan häremot invända, att å ena sidan många dö utan afkomma och att å andra sidan många arfvingar äro äldre än sina arflåtare, under det slutligen andra direkt ärfva sina far- eller morföräldrar o. s. v. Turquan uppvisar emellertid att verkningarna häraf ungefär kompensera hvarandra. 1897 utgjorde i Frankrike antalet omedelbara bröstarf 368548, antalet arf efter syskon 71369, an-

talet arf efter faders eller moders syskon 40841, medan å andra sidan 24748 arf tillfölla föräldrar, 18645 barnbarn och 11248 syskons barnbarn. Antages nu 66 år i medeltal utgöra åldersskillnaden mellan far- eller morföräldrar och barnbarn, 33 år mellan onklar och nevöer samt 5 år mellan syskon (det äldre dör först), finner man genom en enkel beräkning, att nästan fullständig kompensation eger rum.

Fastställandet af faders och moders ålder vid barns födelse har under Turquans ledning i franska statistiska centralbyrån verkställt i $4\frac{1}{2}$ millioner fall för åren 1892—1896. Fäders medelålder har befunnits utgöra 33 år 7 mån., mödrars 29 år 10 mån. 13 dagar eller 23 år 11 mån., allt efter som barnet varit äkta eller oäkta. Den sista siffran lämnas utan afseende, hvarefter generationens medellifslängd sättes till aritmetiska mediet af de båda andra eller 31,73 år. Emellertid har vid uppskattningens verkställande medellifslängden beräknats och multiplikationen med bouppteckningssumman verkställt särskildt för hvarje departement, hvarigenom större noggrannhet vunnits.

Bouppteckningssumman såväl som antalet dödsfall åter hafva för hvarje år beräknats som medeltal af detta år samt närmast föregående och efterföljandes, hvarigenom tillfälliga störningar i mortaliteten delvis eliminerats.

En grafisk framställning af dessa uppgifter lämnas därefter för tiden 1865—1898. Dödsfallen visa som bekant under denna tid tendens till minskning. Bouppteckningssummornas belopp stiger likformigt år efter år ända till 1884—85, där ett stillastående inträffar, som dock efterföljes af en ny, om ock långsammare stegring. Maximum visar 1894. Sedan dess har minskning inträdt, visserligen ingen stark, men dock minskning. Denna torde bero på jordbrukskrisen 1892, hvars verkningar ej framträdde i jordpriserna förr än tvenne år senare.

Slutsumman, som Turquan erhåller, stiger till 214 milliarder francs. Det bör emellertid påpekas, att denna slutsumma representerar privatförmögenheten, ej nationalförmögenheten. I denna senare ingå icke privata fordringar hos stat, kommuner och korporationer, i den förra icke värdet af offentlig egendom. När Turquan i sin uppsats anställer jämförelse med af andra författare gjorda undersökningar t. ex. för Sverige Fahlbecks, föranleder han därför lätt missförstånd.

Innehåll:

P. E. Fahlbeck, Kielerfredens artikel IV.

Olof Örström, Några skolstatistiska data.

Gunnar Huss, Något om vår jordbruksstatistik.

S. Flodström, Thiele's proportionella valmetod.

Strödda meddelanden.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von J. Wolf,
1899.

H, 11. *Aufsätze*: J. WOLF, Der Student und die sociale Frage. — BUCHENBERGER, Zur Vorgeschichte der badischen Steuerreformerarbeiten. Zugleich eine Erinnerung an Fr. von Böckh u. Karl Mathy. — STEINMETZ, Die neueren Forschungen zur Geschichte der menschlichen Familie. 2. — *Socialpolitik*: Zwangsversicherung privater Beamter in Oesterreich. — Miscellen. — Buchbesprechungen.

Tidsskrift for Retsvidenskab, utgivet af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania, 1900, h. 1—2 (dubbelhäfte).

Nordisk Tidsskrift för vetenskap, konst o. industri, utg. af Letterstedtska föreningen genom O. Montelius m. fl. Sthm 1900, h. 1—2.

Kyrklig Tidsskrift, utgifven af O. Quensel och Hj. Danell, Uppsala 1900, h. 1—3.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udgivet af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Kbhvn 1900, h. 1.

Nordisk Revy, utgifven af E. Thyselius. Sthlm 1899, h. 9—10.

Tidsskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland 1899, h. 6.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

